

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra sociální pedagogiky

**Sociálně pedagogický přístup uplatňovaný při
práci kurátora pro děti a mládež**

Bakalářská práce

Autor: Marcela Šteidlová

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii

Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Slaninová, Ph.D.

Hradec Králové

2016

Zadání bakalářské práce

Autor: Marcela Šteidlová

Studium: P13628

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii

Název bakalářské práce: **Sociálně pedagogický přístup uplatňovaný při práci kurátora pro děti a mládež**

Název bakalářské práce AJ: Social pedagogical access be used at work of the curator for children and youth

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce je s oporou o odbornou literaturu popsat, analyzovat a zjistit, jak kurátoři pro děti a mládež na oddělení sociálně-právní ochrany využívají sociálně-pedagogického přístupu při práci s dětmi a mladistvými s asociálním chováním. Pozornost bude soustředěna k oddělení sociálně-právní ochrany dětí, profesi a kompetencím kurátora pro děti a mládež, zvolené věkové kategorii a sociálně-pedagogickému přístupu. Bude realizováno kvalitativní výzkumné šetření. Metodami sběru dat budou kazuistiky a rozhovory, data budou analyzována za využití kódování.

VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Vyd. 5., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2012, 870 s. ISBN 978-802-6202-257. KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9. GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Slaninová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Iva Junová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citované literatury a jiných odborných zdrojů, které uvádím v seznamu literatury.

Tištěná a elektronická verze bakalářské práce jsou totožné.

V Hradci Králové, dne 18. března 2016

.....

Marcela Šteidllová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své práce - paní Mgr. Gabriele Slaninové, Ph.D. za odborné vedení a poskytování pomoci při zpracování bakalářské práce. Velice si vážím jejího laskavého a lidského přístupu.

Děkuji také kolegům, kteří byli ochotni odpovědět na mé otázky pro zpracování výzkumné části mé bakalářské práce. Můj velký dík patří mé rodině, zejména manželovi, který mi poskytoval maximální podporu při psaní této bakalářské práce.

Anotace

ŠTEIDLOVÁ, Marcela. *Sociálně pedagogický přístup uplatňovaný při práci kurátora pro děti a mládež*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 76 s. Bakalářská práce.

Cílem bakalářské práce je s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat sociální kuratelu a její činnost v kontextu práce s dětmi s asociálním chováním a ve výzkumném šetření pak zjistit, jak kurátoři pro děti a mládež na oddělení sociálně právní ochrany využívají sociálně-pedagogického přístupu při práci s dětmi a mladistvými s asociálním chováním. Pozornost je soustředěna k oddělení sociálně právní ochrany dětí, profesi a kompetencím kurátora pro děti a mládež, zvolené věkové kategorii a sociálně pedagogickému přístupu. Je realizováno kvalitativní výzkumné šetření. Metodami sběru dat jsou kazuistiky a rozhovory, data jsou analyzována za využití kódování.

Klíčová slova: Sociálně pedagogický přístup, kurátor pro děti a mládež, dítě, asociální chování

Annotation

ŠTEIDLOVÁ, Marcela. *Socio-pedagogical approach applied in the work of the curator for children and youth*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Kralové, 2016. 76 pp. Bachelor thesis.

The aim of the Bachelor thesis is the mainstay of scientific literature to describe and analyze the social tutelage and its activities in the context of working with children with antisocial behavior and to a survey then see, how curators for children and youth in the Department of social and legal protection utilize socio-pedagogical approach at working with children and adolescents with antisocial behavior. Attention will be paid to the Department of child protection, profession and competencies of the curator for children and youth, selected age group and socio-pedagogical approach. It will be carried out qualitative research. Methods of data collection will be case reports and interviews, data will be analyzed using coding.

Keywords: Socio-pedagogical approach, curator for children and youth, child, antisocial behavior.

Obsah

ÚVOD.....	10
1 STAV POZNÁNÍ A TEORETICKÝ BACKGROUND	13
2 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ V ČR	16
2.1 Orgán sociálně právní ochrany dětí na obecních úřadech s rozšířenou působností .	17
2.2 Charakteristika správního obvodu OSPOD v kraji Vysočina	17
3 SOCIÁLNÍ KURATELA A JEJÍ ZAŘAZENÍ V SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI.....	19
3.1 Kurátor pro děti a mládež jako součást pomáhající profese sociálního pracovníka.	19
3.2 Kompetence kurátora pro děti a mládež	21
4 KLIENT KURÁTORA PRO DĚTI MLÁDEŽ A JEHO NEJČASTĚJŠÍ ZÁTĚŽE ..	23
4.1 Zdravé a rizikové chování v období adolescence.....	24
4.2.1 Vliv rodiny na chování adolescenta	25
4.2.2 Vliv školy a sociálního prostředí na chování adolescenta	27
4.2.3 Vliv vrstevnických skupin na chování adolescenta.....	28
4.3 Riziková mládež, rizikové chování	28
4.4 Poruchy chování jako každodenní náplň práce kurátora pro děti a mládež	29
4.4.1 Asociální chování, jeho nejčastější projevy	31
5 METODY PRÁCE KURÁTORA PRO DĚTI A MLÁDEŽ	34
5.1 Sociálně výchovná činnost v práci kurátora.....	35
5.2 Metoda případových konferencí.....	38
5.3 Metoda rodinných konferencí.....	39
6 EMPIRICKÉ ŠETŘENÍ	41

6.1 Kvalitativní výzkumná strategie	41
6.1.2 Metoda sběru a analýzy dat, popis realizace výzkumného šetření	44
6.1.3 Limity kvalitativního výzkumu a etické otázky	45
6.1.4 Výsledky výzkumného šetření	46
6.1.5 Diskuse výsledků.....	55
6.1.6 Případové studie	58
ZÁVĚR.....	71
ZDROJE	73

„Profesionálním posláním je nabízet pomoc.
A kontrola je profesionální, je-li cestou
k otevření příležitosti naplnit profesionální
poslání.“ (Ivan Úlehla, 2005, s. 41)

ÚVOD

Společnost se v posledních desetiletích dynamicky rozvíjí, změny ovlivňují všechny sféry našeho života. Žijeme v postmoderní společnosti, celkově se nám zlepšuje kvalita života a prodlužuje se náš věk, ale zároveň pozorujeme, že dochází ke změnám v tradičním fungování rodiny, mění se životní styl dětí a mladistvých a náš názor je ovlivňován každodenním působením masmédií. V naší společnosti je patrný relativismus životních hodnot, individualismus, ztráta tradiční funkce rodiny. Lze konstatovat, že se to promítá i na cílové skupině dětí a mladistvých. Pracovníci tradičních výchovných institucí, anebo působící v tzv. pomáhajících profesích, jsou nuceni měnit léty zavedené výchovné přístupy a vymýšlet nové strategie v ochraně dětí před negativními vlivy, aby tato cílová skupina dětí a mladistvých prošla hladce procesem socializace a zařadila se do společnosti.

Jaký přístup si vychovatel či pomáhající pracovník zvolí, je složitý úkol. Do kompetencí těchto pracovníků mimo jiné patří schopnost rozpoznat ohrožení dítěte či dospělého. Aby jejich činnost byla úspěšná, měli by mít rozvinutější schopnost pomoci druhému tak, aby se dokázal vypořádat s obtížemi adaptivně a sociálně produktivním způsobem. (Kořa in Jedlička a kol., 2004)

Již 13 let pracuji na oddělení sociálně právní ochrany dětí, z toho 10 let na pozici kurátora pro děti a mládež. Vzhledem k tomu, že mě tato práce baví, rozhodla jsem se dosavadní vzdělání, které jsem získala pomaturitním studiem oboru Sociálně-právní činnost, rozšířit vysokoškolským studiem. Když jsem si procházela studijní programy, uvědomila jsem si, že moje práce je specifická. Nelze jí podle mého názoru jednoznačně zahrnout jen pod sociální práci, ale jsou v ní přesahy např. do pedagogiky, zdravotnictví, práva. Z praxe jsem měla zkušenost, že ne vždy jsou jenom samotné metody sociální práce funkční a aplikovatelné na práci s dětmi, které vykazují známky asociálního či antisociálního chování. Proto jsem si zvolila studijní program sociální pedagogiky jako alternativu rozšíření metod práce s dětmi. Nyní bych chtěla zkušenosti, které jsem v průběhu praxe získala, skloubit s odbornými poznatky získanými při studiu na Univerzitě Hradec Králové a vypracovat na toto téma bakalářskou práci.

V bakalářské práci si v souvislosti se zmíněným tématem klademe následující otázky. Jaké metody a přístupy využívají sociální kurátoři pro děti a mládež s klientem? Jaký to má dle jejich reflexe dopad na klienty s asociálním chováním? Co je z pohledu sociálních kurátorů efektivní a úspěšné? Jaké má kurátor kompetence? A jak jich využívá v praxi? Čím může kurátor přispět k osobnostnímu růstu a rozvoji konkrétního klienta? A jak toto realizuje? S jakými odborníky kurátor spolupracuje? Jak se prolíná sociálně pedagogický přístup s praxí v sociální kuratele?

Cílem práce je s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat sociální kuratele a její činnost v kontextu práce s dětmi s asociálním chováním a ve výzkumném šetření pak zjistit, jak kurátoři pro děti a mládež na oddělení sociálně právní ochrany využívají sociálně pedagogického přístupu při práci s dětmi a mladistvými s asociálním chováním.

Příčemž v úvodních kapitolách, které poskytnou teoretické východisko pro realizaci vlastního výzkumného šetření, se zaměříme na sociálně právní ochranu dětí, profesi a kompetence kurátora pro děti a mládež a jeho možnosti intervence, klienty kurátora pro děti a mládež a sociálně pedagogický přístup. Za nosné a zajímavé považujeme využít poznatky z vlastní praxe kurátora pro děti a mládež a zároveň poznatky kolegů, kteří rovněž studovali obor Sociální pedagogika.

Z tohoto důvodu je zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Metodou sběru dat je polostrukturovaný rozhovor s kurátory pro děti a mládež – sociálními pedagogy, data budou analyzována za využití kódování. Zároveň jsou zpracovány dvě případové studie z vlastní praxe kurátora pro děti a mládež oddělení sociálně právní ochrany. Úkolem a smyslem je na jednotlivých kazuistikách prezentovat fungování současného systému práce kurátora s klientem s asociálním chováním. Výzkumným předpokladem je, že kurátor pro děti a mládež využívá sociálně pedagogický přístup v kombinaci s ostatními metodami.

Vědecko-výzkumný problém byl formulován následovně: zkušenosti sociálních kurátorů s využitím sociálně pedagogického přístupu u klientů s asociálním chováním. Tento byl transformován do hlavní výzkumné otázky, která zní: „Jaké jsou zkušenosti

kurátora pro děti a mládež se sociálně pedagogickým přístupem při práci s klientem s asociálním chováním?“

Práce je teoreticko-empirického charakteru.

1 STAV POZNÁNÍ A TEORETICKÝ BACKGROUND

Stěžejní témata z oboru sociální práce i sociální pedagogiky, která se v této práci objevují, jsou v současné době hodně diskutována. Důkazem mohou být probíhající odborné diskuse k nově vytvářenému Zákonu o sociálních službách, kde by mělo být mimo jiné definováno, jaké konkrétní vzdělání by měl mít sociální pracovník, tedy i kurátor pro děti a mládež.

K tématu Jak kurátoři pro děti a mládež mohou využít sociálně pedagogický přístup při práci s asociálním klientem, jsme se v první řadě nechali inspirovat Krausem (2008). Kraus dochází k závěru, že „*sociálně výchovná činnost má v oblasti sociální práce své místo a že v praxi k takovému působení na poli sociální práce dochází*“ (2008, s. 53) Dále mimo jiné uvádí: „*I v paradigmatu sociální práce, které neakceptuje pedagogiku jako takovou, mají poznatky ze sociální pedagogiky své místo a uplatnění*.“ (2008, s. 53). Přínosným je i příspěvek Klímy (in Jedlička a kol., 2004), který řeší vztahy mezi sociální pedagogikou a sociální prací a popisuje, v čem se oba obory prolínají. Podle současné legislativy je dosažené vzdělání z oboru sociální pedagogika uznávané pro výkon profese sociálního pracovníka a hodně sociálních pedagogů na pozicích sociálních pracovníků, potažmo kurátorů pro děti a mládež působí.

Na tematiku kurátora pro děti a mládež se snažíme nahlížet ve více rovinách. Jednak jako na součást sociálně právní ochrany dětí, která je zakotvena v Zákoně o sociálně právní ochraně dětí. V tomto zákoně se objevuje pojem sociální kuratela jako provádění opatření směřujících k odstranění, zmírnění nebo zamezení prohlubování anebo opakování poruch psychického, fyzického a sociálního vývoje dětí, které vyžadují zvláštní pozornost. Jde o pomoc při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a vlivů, s cílem umožnit těmto dětem, aby se začlenily do společnosti. S tím úzce souvisí i kompetence kurátora pro děti a mládež, které vyplývají ze zákona o sociálně právní ochraně dětí a zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Další rovina pohledu je kurátor jako součást pomáhajících profesí. Tady vycházíme z definice Krause a kol. (2001), jak by měl vypadat ideální pracovník v pomáhajících profesích, tedy jako prosociálně orientovaná zralá osobnost s realistickým sebepojetím, která je otevřená podnětům a ochotna se vzdělávat, osobnost

kteřá nemá neuropatické nebo psychopatické rysy a který doplňujeme o názor Kopřivy (2013, s. 21), že: „*Úkolem angažovaného pracovníka je každého klienta pochopit, zajímat se o něj, vcítit se do něj, přijímat ho, jaký je, držet mu palce – prost ho mít rád, vidět v něm i ty dobré stránky, které většinou ostatním unikají.*“ Dalším významným odborníkem na oblast pomáhajících profesí je také Matoušek (2014), který tvrdí, že pomáhající pracovník má mít při práci s mnohoproblémovými rodinami soubor kompetencí a znalostí. Tyto kompetence by měl zaměstnavatel definovat a u pracovníka je posilovat a zařadit v rámci průběžného vzdělávání. Zároveň by měl pracovníkovi umožnit týmové porady a v případě potřeby případovou supervizi.

Třetí rovina je oblast metod práce kurátora s klientem. Na metody se snažíme dívat jednak z pohledu sociální práce, tak z pohledu sociální pedagogiky. Za stěžejního autora pro potřeby této bakalářské práce považujeme Krause (2014), který rozpracovává metody sociálně výchovné činnosti, sociálně pedagogický přístup.

Teoretický podklad k tématice klienta s asociálním chováním je poměrně rozsáhlý. V naší práci jsme se zaměřili na období adolescence, kdy se asociální chování zpravidla objevuje, na vlivy, které jej způsobují. Čerpáme především z Vágnerové (2012), která období adolescence považuje za přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí, což je raná adolescence (od jedenácti do patnácti let věku) a pozdní adolescence (od patnácti do dvaceti let), Říčana (2013), který uvádí, že pro zdravý vývoj jsou nutná dohodnutá pravidla, vysvětlování pravidel, společné domlouvání a Matějčka (2011), který uvádí, že jedním z faktorů vzniku asociálního chování je disharmonický vývoj osobnosti nebo nepříznivé výchovné vlivy.

Vzhledem k dlouhodobé praxi na pozici kurátora pro děti a mládež, jsou doplněny teoretické podklady o zkušenosti z výkonu této profese.

Propojenost těchto tří konkrétních témat, tedy práce kurátora, jeho klienta a využití poznatků sociální pedagogiky – sociálně pedagogického přístupu, jak již bylo řečeno, není do hloubky prozkoumána. Možná nyní výzkumníky odrazuje fakt, že existuje předpoklad, že v budoucnu profesi kurátora bude moci vykonávat jenom člověk, který dosáhne vzdělání v oboru sociální práce, což stávající studenti mohou vnímat jako ohrožení. Přiznáváme, že i my jsme toto pečlivě zvažovali, ale domníváme

se, že při praxi kurátora pro děti a mládež jsou využívány poznatky sociální pedagogiky, a proto považujeme zpracování tohoto tématu za zajímavé a užitečné.

Jak jsme již uvedli, toto téma teprve na podrobné a rozsáhlé zkoumání na vědecké úrovni čeká. O malý, ale zajímavý výzkum se pokusila např. Hana Kopecká, která napsala bakalářskou práci Asociální mladistvý a jeho zátěže. V této práci se pokusila zjistit, zda a jak kurátor pro mládež při své práci s dětmi, které mají asociální projevy chování, využívá poznatků ze sociální pedagogiky a u kolika klientů se vyskytlo protiprávní jednání. Zabývala se výzkumem šesti kazuistik kurátora pro děti a mládež, při kterém dokázala, že během vedení případů využívá kurátor metody sociální práce a poznatky sociální pedagogiky. My jsme se rozhodli na tento výzkum navázat a rozpracovat ho a obohatit o výzkum formou rozhovorů s kurátory pro děti a mládež, kteří vystudovali obor Sociální pedagogika a o výzkum kazuistik klientů s asociálním chováním, které jsou na pozici kurátora řešeny.

2 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ V ČR

V této kapitole budeme s oporou o legislativu a odbornou literaturu vysvětleno, co je sociálně právní ochrana dětí a kdo ji vykonává. Dále bude pozornost věnována konkrétnímu orgánu sociálně právní ochrany dětí.

Stát má odpovědnost za své občany, zejména za vývoj mladé generace. Prioritou je péče o rodinu, ochrana dětí před tělesným, psychickým nebo fyzickým týráním. Rodina má mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla plnit svou úlohu. Stát se snaží zároveň vynakládat nemalé finanční prostředky na preventivní činnost a realizaci programů, které se týkají dětí a mají přecházet rozvoji sociálně patologických jevů.

Sociálně právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání. Dále zahrnuje ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Deklarace práv dítěte, která byla přijatá Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1959 a Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989, deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí.

Podstata sociálně právní ochrany dětí je zakotvena v zákoně č. 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí a mládeže. Protože sociálně právní ochrana zahrnuje širokou škálu jevů a opatření, promítá se do právních předpisů např. z oblasti školství, zdravotnictví, rodinného práva, trestního, občanskoprávního a daňového práva a dalších. V ČR jsou dle výše zmíněného zákona orgány sociálně právní ochrany dětí obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu. Ovšem sociálně právní ochranu dětí zajišťují také obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, jsou – li výkonem sociálně právní ochrany pověřeny, a které však nejsou orgány sociálně právní ochrany dětí.

2.1 Orgán sociálně právní ochrany dětí na obecních úřadech s rozšířenou působností

Sociálně právní ochrana dětí je garantovaná státem, tedy centrálně, ale zároveň je nutné, aby konkrétní výkon byl na lokální úrovni, tudíž se znalostí dítěte, rodiny, lokality, možností pravidelného kontaktu s klienty a návaznosti služeb. (Pemová, Ptáček, 2012)

Realizaci zákona o sociálně právní ochraně dětí zajišťují převážně oddělení sociálně právní ochrany dětí. Od roku 2003 přešla oddělení sociálně právní ochrany dětí z okresních úřadů na pověřené obce, které mají pro výkon sociálně právní ochrany svůj správní obvod. Činnost těchto orgánů zahrnuje tři základní úseky: péči o rodinu a dítě, náhradní rodinnou péči a sociální kuratelu. Každé dítě může samo požádat oddělení sociálně právní ochrany o pomoc a toto oddělení mu jí musí poskytnout. Jakmile se orgán sociálně právní ochrany dozví, že se jedná o ohrožené dítě, je povinen tuto skutečnost prověřit, projednat to s rodiči nebo jinými osobami zodpovědnými za výchovu a participovat na nápravě. Může také projednat s rodiči nedostatky ve výchově, požadovat odstranění těchto nedostatků. Zároveň může s dítětem projednat nedostatky v chování a poskytnout poradenství nebo zprostředkovat následnou péči. Z toho vyplývá, že orgány sociálně právní ochrany dětí mají nezastupitelnou roli v péči o mladou generaci.

Vycházíme ze znalosti oddělení sociálně-právní ochrany dětí, které je součástí většího městského úřadu v kraji Vysočina a kazuistiky, které budou zpracovány ve výzkumné části, se týkají tohoto správního obvodu. Proto považujeme za účelné tento správní obvod charakterizovat.

2.2 Charakteristika správního obvodu OSPOD v kraji Vysočina

Správní obvod OSPOD, který popisujeme, se nachází v nově vzniklém kraji Vysočina. Tento kraj vznikl odloučením okresních měst bývalého Východočeského kraje, Jihomoravského kraje a Jihočeského kraje. Na jedné straně lze vnímat jako výhodu, že nově vzniklý kraj není zatížen „vazbami“ z minulosti a má možnost nastavit si parametry podle nejnovějších poznatků, ale zároveň nevýhodou může být

roztříštěnost a nenávaznost v oblasti služeb. V rámci Komunitního plánování města byly zmapovány sociální služby. Bylo zjištěno, že největší pokrytí službami je pro oblast péče o seniory a zdravotně postižené, v oblasti péče o děti je služeb nedostatek.

Celý správní obvod OSPOD má cca 55 000 obyvatel. Na úseku péče o dítě je 6 sociálních pracovníků.

OSPOD je zapojen do projektu „Systém včasné intervence“. Hlavními subjekty systému jsou orgán sociálně právní ochrany dětí, Policie ČR, soud, státní zastupitelství a probační a mediační služba. Spolupracujícími subjekty jsou školy a školská poradenská zařízení, městská policie, zdravotnická zařízení, Jeho cílem je zkoordinovat činnost mezi jednotlivými subjekty a zrychlit vzájemnou informovanost a propojenost mezi institucemi, které mají na starost péči o rizikové a ohrožené děti. Vznikl Tým pro mládež, který se v pravidelných intervalech schází a podílí se na metodické spolupráci.

Ve městě funguje nízkoprahový klub, který je dostupný pro děti z města a pro děti z okolních obcí, které zde studují. Jiné volnočasové aktivity jsou ve městě za úhradu. Pokud se týká diagnostiky poruch chování, ve městě je několik dětských psychologů a dětský psychiatr. Bohužel z praxe je nám známo, že objednáci lhůta k těmto odborníkům je 2-3 měsíce. Funguje zde pedagogicko-psychologická poradna, která v první řadě řeší diagnostiku poruch učení a školní zralost, poruchami chování se zabývá okrajově. Ve městě je také psychiatrická nemocnice, kde je dětské oddělení. Za velký nedostatek jako kurátoři považujeme, že v našem regionu není Středisko výchovné péče. Nejbližší SVP je v krajském městě, což z důvodu vzdálenosti obnáší velké časové a finanční nároky spojené s dojížděním. Navíc má jen ambulantní formu a dostupnost pro naše klienty je tedy ve většině případů nereálná.

Místní oblastní charita zřídila ve městě Sanační a aktivizační službu. Ve spolupráci s oddělením sociálně právní ochrany pracovník této služby dochází do potřebných rodin a pomáhá ke stabilizaci sociální situace v rodině minimalizací sociálně-patologických jevů. Spolupráce se nám naposledy osvědčila například při postihování záškoláctví dětí z romských rodin, kdy pracovník pravidelně vedl matku, jak má podporovat syna v první třídě při domácí školní přípravě a ráno chlapce doprovázel do školy.

3 SOCIÁLNÍ KURATELA A JEJÍ ZAŘAZENÍ V SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI

V této kapitole bude pozornost věnovaná sociální kuratele. Budou zde popsány kompetence kurátora pro děti a mládež, jeho zařazení do systému pomáhajících profesí.

Sociální kuratela je zakotvena v zákoně o sociálně právní ochraně dětí. Zahrnuje provádění opatření směřujících k odstranění, zmírnění nebo zamezení prohlubování anebo opakování poruch psychického, fyzického a sociálního vývoje dětí, které vyžadují zvláštní pozornost. Jde o pomoc při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a vlivů, s cílem umožnit těmto dětem, aby se začlenily do společnosti. Sociální kuratelu vykonává kurátor pro děti a mládež. Zákon mimo jiné předpokládá kvalitní zasíťování službami doprovodných profesí, aby problémy dětí a mládeže byly řešeny komplexně a interdisciplinárně.

3.1 Kurátor pro děti a mládež jako součást pomáhající profese sociálního pracovníka

Úkolem kurátora pro děti a mládež, který je zařazen na pozici sociálního pracovníka, je pomáhat dětem v obtížných životních situacích, aby zdárně prošly procesem socializace, a podporovat je. Tato profese se zahrnuje mezi profese pomáhající.

Výstižný je názor z knihy *Člověk-prostředí-výchova* (Kraus, Poláčková et al. 2001, s. 178) který uvádí, že: *„Ideálním pracovníkem pomáhající profese je tedy prosociálně orientovaná zralá osobnost, vědomá si svého životního směřování, s příznivým a realistickým sebepojetím, osobnost bez neuropatických či psychopatických rysů, s předpoklady sebereflexe vlastního rozhodování, jednání i emocí, otevřená podnětům, ochotná se vzdělávat i procházet pravidelnými supervizemi.“*

Kopřiva (2013) ještě doplňuje, že pomáhající profese vyžadují pro výkon povolání odbornost, ale i lidský vztah mezi pomáhajícím profesionálem a jeho klientem. Pomáhající pracovník se totiž setkává s lidmi v nouzi, v životní krizi a tito lidé vyžadují přijetí, neodsuzování. Klient potřebuje důvěřovat, cítit se bezpečný a přijímaný.

O pravdivosti těchto teorií jsme měli možnost se při své praxi mnohokrát přesvědčit. Většina klientů přichází za kurátorem nedobrovolně. Mají jen malé povědomí, co je čeká, obávají se represivního řešení, které slyšeli od známých, očekávají zákazy a příkazy. Je důležité soustředit se, jak vést s takovým klientem rozhovor. Otázky by měly být vhodně formulovány, přiměřeně jeho rozumovým schopnostem. Přístup k dítěti by neměl být příliš autoritativní a je nutné mu ponechat prostor pro jeho stanovisko. Je zapotřebí hlídat si i neverbální projevy, protože jakékoliv uhnutí pohledu, podívání se na hodinky, zvýšení hlasu může klientovu důvěru poškodit a další motivaci pro spolupráci zničit. Negativní postoj kurátora předem maří spolupráci s klientem. Profese kurátora, podle nás, obnáší nejen klientům naslouchat, ochraňovat je, přihlížet k jejich individualitě, ale i vést je k odpovědnosti a plnění povinností, respektování autorit.

Profesionální způsoby pomáhání rozpracoval ve své knize Úlehla (2005). Rozděluje je na způsoby kontroly (opatrování, dozor, přesvědčování, vyjasňování) a pomoci (doprovázení, vzdělávání, terapie, poradenství). Tvrdí, že pro to, aby způsob práce s klientem byl profesionální, musí mít pracovník pro každou situaci alternativní řešení a nesmí zapomínat, že užitečnost pomoci a kontroly musí posoudit i klient. Přičemž při způsobu kontroly pracovník direktivně rozhoduje o normách či pravidlech, dozoruje, jak je klient dodržuje. Oproti tomu při způsobu pomoci klient má sám potřebu něco změnit, podílí se na spolurozhodování o tom, co se bude dělat.

Když se zamyslíme, jak tuto teorii aplikovat pro práci kurátora, domníváme se, že nelze jednoznačně říct, který ze způsobů kurátor více aplikuje. Často dochází k situaci, kdy nejprve kurátor pracuje direktivním způsobem. Ale pokud se podaří klientovu situaci alespoň trochu stabilizovat, později může být způsob práce s klientem formou pomoci ve smyslu teorie Úlehly. Určitě na to má vliv, jak je pomáhající pracovník erudovaný a jaké má zkušenosti, o jakého klienta se jedná a s jakým problémem přichází.

Zákon 108/2006 Sb., O sociálních službách definuje, že předpokladem k výkonu povolání sociálního pracovníka je plná svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost podle tohoto zákona. Odbornou způsobilostí k výkonu povolání sociálního pracovníka je zejména vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání získané

studiem studijního oboru sociální práce, sociální politika, sociální pedagogika, sociální patologie atd. nebo středoškolské vzdělání s maturitou v oboru sociální práce a k tomu praxe a 200 hodin akreditovaných kurzů.

Podle Matouška (2014) má mít pomáhající pracovník při práci s mnohoproblémovými rodinami soubor kompetencí. Jeho znalosti by se měly týkat oblasti odpovídající legislativy, řešení dluhů, bytové problematiky, nároků na dávky, zaměstnání dospělých, školních problémů dětí, poruch duševního zdraví, závislostí, komunikace a řešení sporů, domácího násilí, výchovy dětí, vedení domácnosti. Tyto kompetence by měl zaměstnavatel definovat a u pracovníka je posilovat a zařadit v rámci průběžného vzdělávání. Zároveň by měl pracovníkovi umožnit týmové porady a v případě potřeby případovou supervizi.

Zákon ukládá, že sociální pracovníci na úseku sociálně právní ochrany by měli ročně absolvovat 6 dní školení akreditovaných MPSV. Tato školení pravidelně absolvujeme, ale většinou se týkají témat syndromu CAN, legislativních změn, metod sociální práce. Musíme přiznat, že nám schází více školení z oblasti školství, výchovy, poruch chování. Rádi jezdíme na konference, kde se sejde více odborníků napříč příbuznými obory a společně se snažíme předat si legislativní novinky a příklady dobré praxe.

3.2 Kompetence kurátora pro děti a mládež

Dle Matouška a kol. (2005) je kurátor státní úředník, který má na starosti děti z nefunkčních rodin, děti, které vedou zahálčivý život, zanedbávají školní docházku, požívají alkohol a jiné návykové látky, děti, které páchají trestnou činností, toulají se. Kurátor jim má poskytovat pomoc při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů, aby se mohly znovu začlenit do společnosti. Má sledovat, jak tyto děti tráví volný čas a nabízet jim vhodné volnočasové programy. Měl by být v osobním styku s dítětem a osobami odpovědnými za jeho výchovu. Jako vhodné Matoušek považuje, aby kurátor řešil problémy dítěte v prostředí, kde vznikly.

Škála působení kurátora pro děti a mládež je široká, výčet jeho činností je rámcově popsán v zákoně o sociálně právní ochraně dětí a v zákoně o soudnictví ve

věcech mládeže. Kurátor pro děti a mládež jako sociální pracovník má ve své činnosti zajišťovat preventivní a poradenskou činnost. Zúčastňuje se úkonů v trestním řízení vedeném proti dítěti nebo mladistvému, soudních líčení, vystupuje v přestupkovém řízení. Zároveň se zúčastňuje hlavního líčení u soudu v trestních věcech dětí a mladistvých, navrhuje soudu, jaké má uložit opatření. Dále je v jeho pravomoci ve správním řízení ukládat výchovná opatření: napomenutí, dohled a omezení. Podává návrhy k soudu. Na základě požadavků institucí podává kvalifikované zprávy o svých klientech. K tomu využívá individuální rozhovory, sociální šetření. Podílí se na realizaci na ústavní výchovy, navštěvuje děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou, napomáhá udržení kontaktu rodin s dětmi v ústavních zařízeních a zároveň působí na rodiče, aby vytvořily takové podmínky, aby se dítě mohlo z ústavu co nejdříve vrátit do přirozeného prostředí. Dále pomáhá mladistvým propuštěným ze zařízení institucionální výchovy, z vězení. Spolupracuje se školskými zařízeními, se zdravotnickými zařízeními, s orgány obcí, s nestátními neziskovými organizacemi, i se státními institucemi ve věcech týkajících se sociálně-patologických jevů. Vede rodiny ke zlepšení podmínek obtížně vychovatelných dětí. Řeší situaci dětí s projevy poruch chování.

Z výše uvedeného vyplývá, že se jedná o činnost, která zasahuje do různých sfér života. Kurátor se musí dobře orientovat v zákonech, které se týkají nejen sociálně právní ochrany, ale měl by znát předpisy týkající se soudnictví, školství, zdravotnictví. Dále je nutné, aby kurátor uměl dobře vyhodnotit situaci či problém, který je třeba řešit. U některých klientů postačí jednorázová intervence nebo poskytnutí poradenství, s jinými se vypracuje individuální plán a nastaví se dlouhodobá spolupráce. S ohledem na typ problému je třeba se s klientem, potažmo rodinou zabývat odpovídajícím způsobem.

Nedílnou součástí práce kurátora je zabývat se preventivní činností, zejména primární. V praxi to s kolegyní řešíme tak, že pořádáme besedy, většinou se žáky osmých až devátých tříd. Většinou se téma týká právní odpovědnosti mladistvých, zneužívání návykových látek apod. Tyto besedy jsou pro nás přínosné, protože při výkonu profese kurátora jsme v kontaktu jenom s dětmi, které mají problémy a takto se dostaneme i do skupiny dětí, které problémy nemají nebo je dokážou řešit samy.

4 KLIENT KURÁTORA PRO DĚTI MLÁDEŽ A JEHO NEJČASTĚJŠÍ ZÁTĚŽE

V této kapitole bude pozornost věnována klientům kurátora pro mládež. Bude zaměřena na klienty a jejich problémy, na vlivy, které problémy způsobují.

Pro účely sociálně-právní ochrany dětí platí, že: *„dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“* (Úmluva o právech dítěte, 1991, článek 1)

Obecně se dá konstatovat, že klientem kurátora pro děti a mládež jsou děti, které porušily nějakou společenskou nebo právní normu. Zpravidla samy kurátora nevyhledávají, ale jsou k návštěvě kurátora předvolány na základě podnětu od policie, školského zařízení, zdravotnického zařízení, rodičů nebo nestátních neziskových organizací. Jedná se většinou o klienty nedobrovolné a nemotivované ke změně. Pro účely sociálně právní ochrany, zejména z důvodu trestní odpovědnosti, se ještě klienti rozlišují na děti do patnácti let a mladistvé do osmnácti let. Pro lepší pochopení klientova chování by se měl kurátor orientovat v základních pojmech vývojové psychologie a měl by zhruba znát, jaká jsou úskalí jednotlivých vývojových etap života jedince.

Vágnerová ve své knize *Vývojová psychologie* (2012) rozděluje období dětství podle věku do několika etap. První etapou je období prenatální, což souvisí s vývojem zárodku do porodu. Poté je období novorozenecké, které trvá zhruba jeden měsíc po porodu. Období od jednoho měsíce do jednoho roku věku nazýváme obdobím kojeneckým. Pak je od jednoho roku zhruba do tří let věku tzv. batolecí věk. Od tří let do šesti až sedmi let se jedná o věk hry a přípravy na školu- předškolní období. Nástup dítěte do školy je důležitým sociálním mezníkem. Období, kdy dítě chodí do základní školy, nazývá školní věk. Od šesti do devíti let se jedná o raný školní věk. Od devíti do jedenácti až dvanácti let se jedná o střední školní věk a období od 2. stupně základní školy se nazývá starší školní věk. Jako přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí považuje Vágnerová období dospívání – adolescence. To je zhruba od deseti do dvaceti let věku. I toto období má své fáze – raná adolescence (od jedenácti do patnácti let věku) a pozdní adolescence (od patnácti do dvaceti let).

Ze své praxe máme zkušenost, že nejvíce klientů kurátora pro děti a mládež je z období dospívání (13-18 let). Toto období se v naší kultuře vyznačuje jednak hledáním totožnosti a jednak hledáním smyslu života. Problematika, kterou nejčastěji řešíme, jsou výchovné obtíže, záškoláctví, trestná činnost, užívání návykových látek, šikana. Přestože dobře „projít“ všemi etapami vývoje je důležité pro socializaci jedince, pro účely této práce se více zaměříme na období adolescence.

4.1 Zdravé a rizikové chování v období adolescence

Období adolescence je fází života, kdy dochází k významným psychickým, biologickým a sociálním změnám. Adolescent opouští roli dítěte a připravuje se na roli dospělého člověka. Hezky to vystihl R. Havlík, který napsal: *„mezi dětství a dospělost se až v průběhu modernizace „vklínilo“ relativně dlouhé období, v němž již jedinec není dítětem, není však přijat do profesních, rodinných a občanských rolí světa dospělých.“* (Havlík, Kořa, 2012, s. 55)

Pro období adolescence je typické že se mladý člověk postupně chce osamostatnit, nebýt závislý na rodičích. V tomto období si vybírá, jakou profesi chce do budoucna vykonávat, připravuje se na výkon povolání. Je to období, kdy je mladý člověk vlivem hormonálních změn zvýšeně citlivý, zranitelný. Je to ale také období, kdy „se hledá“, identifikuje se s vrstevníky, experimentuje. Dospívající prožívají období hledání a budování identity zpravidla ve vrstevnické skupině. Hovoří se o fenoménu subkultur mládeže, jako skupin, které mají sklon k určitým hodnotovým preferencím, specifické způsoby chování, zahrnují určité normy či životní styl většinové společnosti. (Smolík, 2010)

Sobotková (2014, s. 34) ve své knize rozděluje důvody chování v adolescenci: *„do tří skupin vymezených primárními způsoby chování:*

- 1. Formování identity (nápodoba dospělých, dosažení autonomie, identifikace a diferenciací, sebepotvrzování a experimentování, překračování limitů, vyhledávání nových zážitků, vnímání vlastní kontroly a coping)*
- 2. Vztahy s vrstevníky (komunikace, sdílení zážitků a emocí, sdílený rituál, napodobování a soutěživost, zkoumání reakcí a limitů)*

3. *Vztahy s dospělými (zkoumání reakcí a limitů, diferenciací a opozice).*“

Z výše uvedeného vyplývá, že adolescent to vůbec nemá jednoduché. Mění se jeho tělesný vzhled, už není malým dítětem, jeho myšlení se stává abstraktním, prosazuje svůj názor, prožívá nové situace. Je vystaven obrovskému vnějšímu tlaku a musí se v životě naučit orientovat. Schopnost zvládat tyto nástrahy získává prostřednictvím sociálních vztahů ve společnosti. Významnou roli v tom sehrává vliv rodiny, školy, vrstevníků a to v pozitivním i negativním slova smyslu.

4.2.1 Vliv rodiny na chování adolescenta

Významný podíl na úspěšné socializaci mladého člověka má nesporně rodina. Matějček ve své publikaci (2011) podrobně rozebírá, že jedním z faktorů vzniku asociálního chování je disharmonický vývoj osobnosti nebo nepříznivé výchovné vlivy.

Pokud rodiče zajistí dítěti láskyplné přijetí a dostatek podnětů, dítě má možnost zdravě se prosadit a jednou se osamostatnit. Pokud ovšem dítě vyrůstá v nepodnětném prostředí, rodiče používají nevhodné výchovné postupy nebo využívají dítě jako prostředek manipulace, může hrozit to, že jednou bude stejným způsobem přistupovat k výchově nebo bude příliš vázané na rodiče a z jejich nezdravého vlivu se nevymaní. Emocionální podpora je jednou z hlavních funkcí rodiny. Dítě, které je podporováno v rodině, kterému rodiče umožní trávit volný čas aktivně, má větší pravděpodobnost uplatnit se na trhu práce.

Tato tvrzení potvrzuje Kraus (2014), který uvádí, že emocionální funkce rodiny je nezastupitelná. *„Selhání této funkce se pak projevuje nejrůznějšími psychickými poruchami, které následně mohou vést k sociálně deviantnímu chování.“*

Pro období adolescence je typická silná nápodoba dospělých. Je tedy důležité, aby dítě mělo dobré vzory v rodinných vztazích, ať se jedná o udržování vzájemných vztahů, způsoby řešení konfliktů, míru tolerance, prosazování vlastních zájmů a hledání kompromisů apod. Podpora mezi rodiči a prarodiči, ale také mezi ostatními příbuznými, je základem toho, že mladý člověk bude navazovat kvalitní mezilidské vztahy, a to jak v oblasti partnerského života, tak i mezi přáteli a na pracovišti. Pokud adolescent nemá vhodné vzory, může sklouznout k předčasnému konzumování alkoholu a jiných

návykových látek nebo promiskuitnímu sexuálnímu životu. Dále toto vystihla Vágnerová (2004, s. 783), která uvádí: „*Jestliže mu rodina nic pozitivního neukazuje, nemůže se nic naučit.*“

Rodina má důležitou úlohu při volbě povolání. V období adolescence je málokteré dítě připraveno vybrat si svou budoucí profesi. Zde je opět důležité, jak rodiče dítě v jeho volbě podpoří a jak ho motivují. V praxi jsme opakovaně řešili klienty, kteří odmítali chodit do školy, protože jim rodiče zvolili obor, který studovat nechtěli a byli ve škole nešťastní. Může to také vést ke sklouznutí k nežádoucím jevům jako je gamblerství, konzumace návykových látek apod. Jenom vnímavý rodič dokáže dobře odhadnout schopnosti a možnosti a pomoci dítěti, aby nemuselo volit únikovou strategii. Je důležité přijmout dítě takové, jaké je, pomáhat mu s hledáním identity, podporovat je. Adolescent se často považuje za nedokonalého a neschopnost sebezpřijetí může vést k pocitům méněcennosti. A toto může v konečné fázi vyústit k únikovým jednáním jako sebevražda, poruchy příjmu potravy apod.

Adolescenti mají touhu překračovat limity, posouvat hranice, testovat rodiče a experimentovat. Ve zdravé rodině je důležitá vzájemná důvěra, cesta dítěte od úplné závislosti k nezávislosti. Citlivě určovat dítěti hranice a přirozeně podporovat jeho samostatnost je nutné činit od útlého dětství. Z vlastní zkušenosti si myslíme, že je to také jedna z nejtěžších rodičovských kompetencí.

Říčan (2013) uvádí, že pro zdravý vývoj jsou nutná dohodnutá pravidla. Pokud je v rodině pevně nastaven spolehlivý řád, který zavazuje i širší rodinu, dítě se tam cítí lépe. K výchově samozřejmě patří i vysvětlování pravidel, společné domlouvání.

Pokud se rodičům podařilo dobře nastavit hranice dítěti, jsou pro dítě důvěryhodní, nemá v adolescenci problém s dodržováním norem a morálních hodnot. Pokud se rodičům nepodařilo v průběhu výchovného působení limity nastavit a mezi rodiči a dětmi nepanuje vzájemná důvěra, mohou adolescenti sklouznout k rizikovému chování. Absenci hodnot a norem v rodině nenahradí žádná instituce. V praxi jsme se opakovaně setkali s tím, že rodiče neuměli dítěti nastavit hranice a když se o to začali snažit v období adolescence, byli neúspěšní. Často se také stává, že rodiče po dítěti nevyžadují žádné povinnosti a mají snahu své dítě neustále omlouvat a šetřit. Z praxe

víme, že v adolescenci, jakožto v období opozice a revolty vůči rodičům, se pravidla zavádějí a nastavují těžko.

Myslíme, že tuto kapitolu by bylo vhodné zakončit slovy Matějčka (2015), který o období puberty uvádí, že: *„Toto období je konečným testem vztahu mezi vychovatelem a dítětem. Tam, kde tento vztah byl pevný a vyrovnaný, kde dítě mělo v autoritě dospělého skutečnou oporu, kde hledalo u něho s důvěrou pomoc a ochranu ve všech předchozích těžkostech, nehrozí ani v pubertě nějaké zvláštní nebezpečí.“*

4.2.2 Vliv školy a sociálního prostředí na chování adolescenta

V ČR je povinná devítiletá školní docházka. Je to poměrně dlouhá doba ve vývoji dítěte. Odborníci se shodují, že jeden z nejdůležitějších mezníků ve vývoji dítěte je nástup do školy. Pokud si dítě dobře osvojí plnění školních povinností, získá dobrý návyk pro budoucí výkon povolání.

Říčan (2013, s. 81) to ve své knize potvrzuje a výstižně doplňuje, že: *„Získávání znalostí a dovedností podle programu jednotlivých vyučovacích předmětů je jen část toho, oč ve škole jde. Druhá, stejně důležitá část je to, co dítě prožije a co se přitom naučí ve vztazích s učiteli a se spolužáky, co pochopí o světě a o sobě samém, o svém místě v něm.“* Rizikem pro dítě může být, pokud jsou na něj kladeny nepřiměřené nároky učitelů, jsou užívány nevhodné kázeňské prostředky nebo rodiče mají nereálná očekávání prospěchu u svého dítěte. Zároveň je nutné, aby pedagogický pracovník sledoval klima ve třídě a mohl zamezit rozvoji šikany, stigmatizace nebo odmítání vrstevníky dítěte.

Důležité je také, aby se dítě naučilo kvalitně trávit volný čas. Velký vliv na rozvoj dítěte má společný čas trávený s rodinou, protože rodiče jsou prvními vzory pro dítě jak trávit volný čas. Pokud rodiče vysedávají u televize nebo u počítače, popíjejí alkohol a kouří, je předpoklad, že to jejich dítě bude dělat stejně. Bohužel z vlastní zkušenosti víme, že pro současnou dobu je typické, že rodiče z důvodu ekonomického zajištění rodiny nemají dostatek času. Je třeba, aby dítěti pomohli vybrat z nabídky volnočasových aktivit, které jsou nabízeny, a dítě trávil volný čas „kontrolovaně“.

Podle Žumárové (in Kraus, 2001) jsou mimo jiné limitujícími faktory pro správné trávení volného času finanční možnosti rodiny i možnosti dané lokality. Pokud adolescent má možnost smysluplně trávit volný čas, je menší pravděpodobnost, že z nudy bude sklouzávat k rizikovému chování.

4.2.3 Vliv vrstevnických skupin na chování adolescenta

Vytváření a udržení vztahů s vrstevníky je předpokladem úspěšné socializace dítěte. Adolescent potřebuje komunikovat se svými vrstevníky, sdílet společné zážitky identifikovat se se skupinou.

Podle Říčana (2014, s. 183) je: „*vztah k vrstevníkům jednou z hlavních hybných sil pubescentního vývoje.*“ Pokud dítěti chybí solidní rodinné zázemí, podléhá více partě a může sklouznout k závadovému jednání.

Pro adolescenty je důležité navazování a budování vztahů s vrstevníky obou pohlaví. Pokud má adolescent spolehlivé kamarády, kteří mají konstruktivní zájmy, je pravděpodobné, že obdobím adolescence projde bez úhony. Pokud se ovšem dostane do vlivu závadové party, identifikuje se s ní, je proces úspěšné socializace ohrožen. Z vlastní praxe víme, že je důležité, aby rodiče se svými dětmi zejména v období adolescence komunikovali, chtěli poznat jejich přátele, podporovali je v dobrých zájmových aktivitách. Pokud dojde k nějakému selhání, rodiče by neměli problém bagatelizovat a měli by včas vyhledat odbornou pomoc.

4.3 Riziková mládež, rizikové chování

Rizikové chování, potažmo sociálně patologické jevy jsou často spojovány se subkulturami mládeže. V praxi se termín riziková mládež spojuje s klienty kurátora pro děti a mládež.

Matoušek (2005) považuje rizikovou mládež za sociální problém novověku. Na vzniku tohoto fenoménu se podílejí velké společenské změny, kdy dochází k rozpadu tradiční rodiny, mládež je pod vlivem médií, chybí pozitivní vzory, jsou dostupné různé typy návykových látek.

Podle Smolíka (2012) oblast rizikového chování, neboli chování, které je škodlivé buď pro jedince, nebo pro společnost, lze rozdělit do 3. skupin:

- rizikové chování v oblasti zneužívání návykových látek
- rizikové chování související se sexuálním chováním
- rizikové chování v oblasti psychosociálního vývoje.

Tomuto problému se věnuje i Světová zdravotnická organizace a psychiatrii hovoří o tzv. SRCH-D syndromu, tedy syndromu rizikového chování v dospívání.

Rizikové chování je komplexní pojem, kterým se zabývají pedagogické, sociální, sociologické i medicínské obory. Za rizikové chování se považuje záškoláctví, lhaní, agresivita a agresivní chování, šikana, vandalismus, závislostní jednání, kriminální jednání. Dále sem patří rizikové chování na internetu, v dopravě, extrémní rizikové sporty a hazardní aktivity, rizikové sexuální chování, extremismus, rasismus a xenofobie. Pro období adolescence je typické experimentování, testování limitů a proto je toto období ve zvýšené míře ohrožující. Adolescent si často neuvědomuje, že jeho rizikové chování může být trestně stíhatelné nebo že může končit fatálním způsobem – podlomeným zdravím nebo smrtí.

4.4 Poruchy chování jako každodenní náplň práce kurátora pro děti a mládež

Následující kapitola pojednává o poruchách chování, jakožto o jevu, se kterým se kurátor pro děti mládež ve své praxi denně setkává a řeší jej. Nejprve se zaměříme na definici poruch chování z různých úhlů pohledu. Poté bude zvláštní pozornost věnována asociálnímu chování, které se podle naší zkušenosti v praxi kurátora vyskytuje nejčastěji a které vyžaduje specifický přístup.

Poruchy chování představují poměrně rozšířený psychologický a psychiatrický problém. Základními projevy poruch chování jsou agrese, vandalismus, porušování pravidel, krádeže a lhaní. Proto, abychom mohli hovořit skutečně o „poruše“ je třeba, aby tyto projevy trvaly minimálně po dobu šesti měsíců. (Ptáček, 2006).

Faktory, které ovlivňují vznik poruch chování, souvisí nejen s osobností jedince, ale také s vlivem sociálního prostředí, zejména rodiny a také s mírou socializace. Efektivita řešení poruch chování závisí nejen na spolupráci samotného dítěte, ale vyžaduje úzkou a vytrvalou spolupráci rodičů s odborníky.

Poruchami chování se zabývají odborníci napříč vědními obory. Proto také existuje řada členění poruch chování. Například podle mezinárodní klasifikace nemocí jsou poruchy chování socializované, kdy má dítě přiměřené vazby v rodině i mimo rodinu a nesocializované, kdy mu hlubší vztahy s vrstevníky chybí. Jsou zde také klasifikovány hyperkinetické poruchy – porucha aktivity a pozornosti a hyperaktivní poruchy. Potom smíšené poruchy chování a emocí apod. Dále to je školská klasifikace poruch chování nebo třídění, které vychází z klasifikace Myschkera.

Pro účely práce kurátora je nejčastěji využíváno členění poruch chování podle stupně závažnosti: chování disociální, asociální a antisociální.

Chování disociální - to je chování nespolečenské, nenabývá sociální dimenze. Nejčastěji se projevuje ve škole nebo v rodině a většinou se jedná o kázeňské přestupky, neposlušnost, vzdorovitost, lži a zlozvyky. Toto chování je zvládnutelné přiměřenými pedagogickými postupy.

Chování asociální - to je chování, které je v rozporu se společenskou morálkou. Toto chování se výrazně odlišuje od společenského průměru, porušuje společenské normy. Mezi jeho formy patří, záškoláctví, toulání a útěky z domova, sebepoškozování, závislosti. Aby se jednalo o tento druh chování, musí se vyznačovat určitou setrvalostí, stereotypem a stupňováním. Tyto poruchy chování vyžadují dlouhodobou léčbu a pomoc odborníků, ale dají se vhodnými intervenčními zásahy korigovat nebo vyléčit.

Chování antisociální - to je chování, které zahrnuje veškeré protispolečenské jednání. Ve svých důsledcích poškozuje společnost i samotného jedince, zároveň může ohrožovat nejvyšší hodnoty včetně lidského života. Mezi jeho formy patří veškerá trestná činnost (loupeže, sexuální delikty, vraždy a další). Většinou navazuje na chování asociální. Pro antisociální formu chování je typický vysoký stupeň narušení jedince a jeho náprava je obtížná.

Jak vyplývá z předchozího textu, téma poruch chování je rozsáhlé a na jeho řešení se často podílejí odborníci z různých oborů. Jak jsme již uvedli, v praxi kurátora se nejčastěji vyskytuje tzv. asociální chování adolescentů. Proto bychom se v této části podrobněji zaměřili na tento fenomén.

4.4.1 Asociální chování, jeho nejčastější projevy

Jak již bylo uvedeno, s projevy asociálního chování se kurátor setkává nejvíce. Dokonce jsou specifikovány v zákoně o sociálně právní ochraně dětí jako okruh problémů, kterými se kurátor zabývá. Mezi typické projevy lze uvést záškoláctví, útěky, toulání, krádeže, experimentování s návykovými látkami. Jedná se o závažné poruchy, které vyžadují odbornou a dlouhodobou péči.

- **Záškoláctví**

Vágnerová (2004, s. 794) konstatuje, že: *„Záškoláctví bývá spojeno s negativním postojem ke škole, s nepřijetím normy pozitivního hodnocení vzdělání, ale může být i reakcí na prospěchové selhání.“* Je zapotřebí zjistit příčinu, četnost a způsob provedení.

Ve své praxi často řeším záškoláctví u žáků 9. tříd. Většinou mají averzi ke škole, podprůměrný prospěch, a protože mají téměř jistotu, že budou přijati na učební obor, je těžké je motivovat k pravidelné docházce do základní školy. Ovšem zvyknou si na tento styl a stejným způsobem selhávají i při studiu učebního oboru.

Domníváme se, že úspěšnost potírání záškoláctví záleží hodně i na postoji rodičů. Jako kurátoři se setkáváme s nevhodným výchovným přístupem rodičů, kteří záškoláctví dítěte vědomě kryjí. Buď časté absence omlouvají, nebo si nevšimnou, že dítě simuluje nemoc a potvrdí mu vše, co si dítě vymyslí.

Matějček (2011, s. 309) ještě u záškoláctví připomíná, že: *„v době, kdy mělo být ve škole, musí dítě někde být a něco dělat – a musí to dělat tajně, vzniká velké nebezpečí, že k pouhému vynechání školy se přidruží další přestupky: lži, podvody (často i s lékařskými omluvenkami), krádeže a toulání.“* Proto si z jeho pohledu zaslouží záškoláctví pozornost, i když by se jevílo jako relativně nezávažné.

- **Útěky**

Vágnerová (2004, s. 794) ještě rozlišuje reaktivní, impulzivní útěky a útěky chronické. *„Reaktivní útěky jsou zkratkovou reakcí na nezvládnutou situaci doma nebo ve škole.“*

Útěkem může dítě signalizovat nějaký problém, ale obvykle se chce domů vrátit. Zpravidla se problém útekem odhalí a poté vyřeší.

V praxi se setkáváme i s útekem dětí. Někdy opravdu stačí dítě vyslechnout, rodičům i dítěti poskytnout poradenství a případně je odkázat na odborné pracoviště psychologa. Pokud se jedná o chronické útky, ty Vágnerová (2004, s. 794) popisuje jako: *„opakované, často plánované a připravované, vyplývají obvykle z dlouhodobých problémů. Někdy mívají přesný cíl, např. osobu, k níž dítě utíká. Dítě se zpravidla nechce vrátit.“*

Tyto útky již vyžadují dlouhodobější intervenci a zjištění důvodu bývá obtížnější. Vzhledem k tomu, že náš OSPOD je zahrnutý do Systému včasné intervence, máme informace od policie o útěku dítěte poměrně rychle. Z praxe máme zkušenost, že při útěcích se děti zároveň dopouští krádeží v obchodech, vloupání do objektů, k přepravě využívají odcizených dopravních prostředků.

- Toulání

Matějček (2011, s. 314) uvádí, že: *„Toulání, které se objevuje jako samostatná forma asociálního jednání, může být podloženo hlubší psychopatií, jejímž příznakem je citová plochost a nepřipoutanost ani k lidem, ani k nějakému místu, které by mělo význam domova - tedy psychopatií z okruhu disharmonického vývoje osobnosti nebo psychotických onemocnění.“*

Podle Vágnerové (2004, s. 794) je toulání: *„charakteristické dlouhotrvajícím opuštěním domova, které většinou navazuje na útky. Je výrazem nedostatečné citové vazby k lidem a k zázemí, jež bývá natolik dysfunkční, že na něm dítěti nezáleží, nebo je dokonce odmítá.“* Toulání je typické pro starší děti, které se o sebe dokážou postarat. Většinou se takové dítě dopouští trestné činnosti. Často se jedná o prostituci a experimentování s návykovými látkami. Je zde riziko, že tento způsob života nezmění ani v dospělosti a takový člověk se pak stává bezdomovcem.

- Zneužívání návykových látek

Tento jev se v dnešní populaci vyskytuje poměrně běžně. Přestože stát věnuje velké finanční prostředky na prevenci, ve své praxi se stále častěji setkáváme s dětmi, které experimentují s návykovými látkami nebo jsou na nich závislé.

Vágnerová (2004, s. 548) definuje syndrom závislosti: „*jako soubor psychických (emočních, kognitivních i behaviorálních) a somatických změn, které se vytvoří jako důsledek opakovaného užívání psychoaktivní látky.*“

Nešpor (2011) se ve své publikaci zmiňuje o specifikách působení návykových látek u dětí a dospívajících. Jedná se o to, že u této skupiny se závislost vytvoří podstatně rychleji než u dospělých. Užívání návykových látek zvyšuje riziko nebezpečného jednání, sklon k riskování, riziko otrav a úrazů, které mohou končit smrtí. Navíc u dětí a dospívajících, kteří experimentují s alkoholem a drogami, bývá souvislost se zaostáváním v psychosociálním vývoji, dochází u nich k poškozování sítí mozkových buněk, které se v dospívání vytvářejí.

Problematika poruch chování, potažmo asociálního chování, je daleko obširnější a jistě by si zasloužila větší pozornost. Pro účely této práce jsme se pokusili nastínit pouze základní definice a všeobecné informace, které jsme se snažili propojit s vlastními zkušenostmi z praxe.

5 METODY PRÁCE KURÁTORA PRO DĚTI A MLÁDEŽ

V této kapitole bude pozornost věnovaná intervenčním metodám, přístupu kurátora při řešení poruch chování se zřetelem k využití sociálně pedagogického přístupu.

V poslední době odborníci rozebírají rozdíly a vztahy mezi sociální pedagogikou a sociální prací, kompetence, využití. Oba tyto obory patří do okruhu pomáhajících profesí. Oba obory uplatňují v působení na klienta prvky výchovy, oba obory mají jako jednu z cílových skupin rizikovou mládež.

Klíma se v kapitole Pedagogika mimo zdi institucí (in Jedlička a kol., 2004) pokusil popsat vztahy a hranice mezi sociální pedagogikou a sociální prací. Domnívá se, že sociálně pedagogickou práci a sociální práci lze spojit do funkčního celku, který oba tyto obory zastřeší, a to jsou sociální služby. Sociální pedagogiku popisuje jako obor, který se soustřeďuje na otázky pomoci a podpory při vytváření zdravého životního způsobu jedince, na usnadňování procesu socializace a způsoby řešení.

Ve většině případů kurátora je klienty nutné provázet delším časovým úsekem v jejich životě, nebo na ně výchovně působit, aby se integrovali do společnosti. Aktivizace dítěte, rodičů je předpokladem převzetí odpovědnosti za řešení vlastní nepříznivé situace. Z toho tedy vyplývá, že kurátor by měl mít i sociálně výchovné dovednosti.

Kraus vidí jako jeden z nástrojů sociální práce sociálně výchovnou činnost. Jejím cílem je naučit klienta, aby své problémy zvládal řešit sám, respektive aby se do nich nedostával. (Kraus in Vašátková a Hoferková, 2008).

Práce kurátora pro děti a mládež je různorodá a specifická. Měla by vycházet z potřeb klienta, ale promítají se do ní i potřeby rodičů, školských zařízení, organizací, které se na výchově dětí podílejí. Jak již bylo v předchozích kapitolách uvedeno, jde také o sociálně výchovné působení s cílem přivést klienta k náhledu na jeho problém a řešení jeho situace. Rozsah spolupráce rodiny by měl postupně narůstat až k úplnému oprostění od intervencí zvenčí.

5.1 Sociálně výchovná činnost v práci kurátora

Výchovná činnost je nepochybně součástí pedagogických věd, přičemž tradiční pedagogika více pojednává o přímém výchovném působení na objekt, naproti tomu sociální pedagogika podle Krause (2014) pracuje s takovými postupy, kdy vliv vychovatele není bezprostřední a přímočarý směrem k objektu výchovy. Navíc využívá okolností, prostředí a vlivů z okolí. Tento způsob se označuje jako *funkcionální metody*, kdy je tendencí, aby si vychovávaný co nejméně uvědomoval, že je vychováván.

Základní metodou je *metoda rozhovoru*. Může se jednat o rozhovor diagnostický, poradenský, výchovný aj. Rozhovor je většinou východiskem pro další metody práce s klientem. Sociálně pedagogický přístup upřednostňuje otevřené otázky.

Jednou z funkcionálních metod je *metoda organizování, tzv. pedagogizace prostředí*. V této metodě se využívá prostředí jako výchovného prostředku.

Metoda situační, kdy vychovatel vhodným způsobem uchopí životní situace a usměrní je do výchovné situace. Všechny situace mají nějaký význam a individuálně vnímaný smysl.

Metoda inscenační je cílevědomé navození situace, ale ne běžné, životní, ale modelové. Tuto metodu lze využít např. v preventivních programech, když se např. účastníci učí odmítat nabízená řešení. U této metody vychovatel musí zvážit, zda je tato metoda pro daný objekt vhodná a odpovídá jeho možnostem.

Metoda režimová je způsob jako zorganizovat životní proces, je pro něj charakteristický soubor norem a nastolení režimu.

Metoda animace je způsob ovlivňování volného času. Jde o nedirektivní způsob, objektům je předkládána různá možnost seberealizace. Klade se důraz na dobrovolnost, vytváří se prostor pro vlastní iniciativu.

Metoda mediace je způsob řešení sporu mezi dvěma subjekty za účasti prostředníka – mediátora, který je vede k řešení sporných otázek. (Kraus, 2014)

Každý případ kurátora se musí posuzovat individuálně a vyžaduje různý přístup. Jak jsme již uvedli, kurátor ve své praxi nejčastěji řeší adolescenty s projevy asociálního chování. Pro toto období je typické, že se mladý člověk hledá, přímé výchovné působení ignoruje. V těchto případech se ukazuje výhodné použít sociálně pedagogický přístup. V podstatě se tedy domníváme, že při své praxi kombinujeme dovednosti získané studiem sociální práce a sociální pedagogiky – sociálně pedagogický přístup.

Například vyhodnotíme, že klient potřebuje odbornou diagnostiku a péči odborníka, ale ten má dlouhé objednací lhůty. To období do zahájení terapie někdy trvá i více měsíců. Jako příklad uvedeme třeba záškoláctví, protože to je jev, se kterým se setkáváme často. Psycholog, popř. psychiatr takové dítě vyšetří až za 2 měsíce. Pokud nejsou signály, že nechození do školy je např. z důvodu šikany, tak si většinou domluvíme, že za kurátorem bude „záškolák“ každý týden docházet na oddělení a budeme probírat jeho situaci. Jedním z cílů může být, aby pochopil, proč je nutné se vzdělávat, proč může být dobré chodit do školy. Snažíme se ho podporovat při zlepšení. Při tom většinou využíváme znalosti ze sociální pedagogiky – např. situační metody, metodu rozhovoru, metodu režimovou. Také mu zadáváme různé motivační úkoly. Nebo například přijdou rodiče, že je jejich mladistvý neposlouchá, toulá se, nechodí do školy a mají podezření na drogy. V tom případě situaci rozebereme s rodiči i mladistvým. Zkousíme sepsat dohody o fungování v rodině a stanovit tak všem určitá pravidla, na kterých se dohodnou. Hojně zde využíváme režimovou metodu, metodu mediace. Také se snažíme pomáhat rodičům, podpořit je, získat náhled na jejich rodičovskou roli, posílit jejich výchovné kompetence a naučit je stavět zdravé hranice dítěti.

Na začátku každé kauzy je třeba získat maximum informací. Aby kurátor mohl dostatečně a kvalitně popsat potřeby dítěte a rizika, která jej ohrožují, tedy klíčové skutečnosti pro práci s dítětem, potažmo rodinou, je ze zákona o sociálně právní ochraně dětí povinen provést vyhodnocení všech informací o dítěti a rodině. Konkrétně je zapotřebí zjistit, jak závažné je ohrožení dítěte, a jak rychle potřebuje podporu. K tomu kurátor volí vhodné metody a přístupy a podle závažnosti situace oslovuje i další odborníky, kteří by mohli klientovi pomoci.

Nejprve je nutné sestavení anamnézy, která by měla být podložena informacemi z více zdrojů (dítě, rodiče, škola, psycholog, psychiatr, apod.). Náhled na situaci dítěte bývá často odlišný, jak z hlediska rodičů, odborníků, tak i samotného dítěte. Poté se vyhodnocuje a vypracovává se individuální plán dítěte, který sumarizuje získané informace o dítěti a navrhuje, jak se bude s dítětem, potažmo jeho rodinou pracovat.

Pemová a Ptáček (2012, s. 103) uvádějí, že účelem individuálního plánu ochrany dítěte je: *„Společně s klienty stanovit strategie, které by pomohly řešit dopady nevhodné/nedostatečné péče. Poskytnout pro rodinu i OSPOD jasný a konkrétní návod jak změn dosáhnout. Poskytnout měřítko pro hodnocení progresu v rodině.“*

Důležité je vymezení rizik a ochranných faktorů, neboli čím a jak je dítě ohroženo a co a jak by mohlo být zdrojem pomoci pro dítě. Pro kurátora je rovněž dobré zjistit, jak sebe vnímá samo dítě, co si o sobě myslí, jak si představuje svou budoucnost. Stanovují se krátkodobé a dlouhodobé cíle a určuje se, kdo se na nich bude, a jakou měrou, podílet. Aby byl plán kvalitní, musí být konkrétní a reálný, je důležité správně problémy klienta diagnostikovat. Navíc individuální plán musí odrážet nové skutečnosti klienta a jako takový musí být podle potřeby přehodnocován.

Někdy je třeba děti doporučit do péče odborných pracovišť, jako jsou střediska výchovné péče, psychologické a psychiatrické ambulance nebo zajistit služby mediátorů nebo etopedů. A pokud je to nutné, objednáme klienta do AT poradny, se kterou úzce spolupracujeme. Když je dítě ohroženo, dopouští se trestné činnosti, má závažné poruchy chování a ambulantní péče se jeví jako nedostačující, kurátor podává návrh na umístění do zařízení pro výkon ústavní výchovy (dětský domov se školou, diagnostický ústav, výchovný ústav).

V některých případech jsou nemotivovaní ke spolupráci na řešení problému i rodiče dítěte, například pokud na rizikové chování upozorňuje škola. Osvědčilo se nám, dát rodičům dostatečný prostor pro vyjádření jejich pohledu na věc a zároveň jim vysvětlit, že situace dítěte je hodnocena objektivně, že společným zájmem je pomoc jejich dítěti a aktivně je zapojit do podpory dítěte.

5.2 Metoda případových konferencí

Některý případ je složitější a vyžaduje interdisciplinární spolupráci zainteresovaných odborníků. To potom využíváme i metodu případových konferencí.

Tato metoda je podrobně popsána v manuálu, který pro sociální pracovníky vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *„Případová konference je plánované a koordinované společné setkání klienta, jeho rodiny a všech, kteří pro něj představují, nebo mohou představovat podpůrnou síť.“* (MPSV, 2011)

Pemová a Ptáček (2012) popisují případovou konferenci jako jednu z technik vedení případu, kdy je potřeba zapojit klienta a multidisciplinární tým.

Pro kurátora je to metoda, která slouží k získání potřebného náhledu na konkrétní případ, slouží ke zkoordinování postupu pro všechny zainteresované subjekty. Z praxe je možné konstatovat, že pořádání případové konference je poměrně náročné na přípravu, obnáší hodně administrativních úkonů, klade nároky na čas všech zúčastněných. Její výsledek je většinou pro všechny přínosný. Jelikož na případu většinou participují odborníci z oboru sociální práce, pedagogiky, medicíny, psychologie, psychiatrie, každý používá svou ustálenou terminologii, která ovšem nemusí být pro ostatní srozumitelná. Na případové konferenci se většinou terminologie sjednotí, kazuistika se popíše, aby byla srozumitelná pro všechny přítomné, a v tom vidíme velký přínos. Zároveň v tom spatřujeme i výchovný záměr, protože rodiče se musí zapojit a participovat na hledání optimálního řešení a dítě, kterého se to týká, může získat povzbuzení a převzít odpovědnost za řešení jeho situace. Ze zákona o sociálně právní ochraně dětí vyplývá, že případovou konferenci musí kurátor uspořádat, pokud je vedeno řízení o ústavní výchově dítěte.

Darek a Martínková (in Vašátková a Hoferková, 2008) uvádí: *„V poslední době se v práci s rodinou preferují opatření směřující k osvojení si schopností řešit problém v rámci rodiny, bez necitlivých zásahů zvenčí, porušujících rodinné vazby.“*

Kurátor může pracovat s celou rodinou nebo se zaměřuje jen na samotné dítě. Když řešíme mladistvého, který je prověřován policií pro spáchání provinění např. ublížení na zdraví, tak ho provázíme trestním řízením. Podle našeho názoru se jedná o

sociálně výchovné působení, aby klient získal náhled na to, co spáchal, jaké jsou důsledky jak pro klienta, tak pro oběti, nabídnout pomoc se změnou jeho životního způsobu. Pokud má zájem, tak ve spolupráci s probační a mediační službou se ho snažíme dovést k mediaci, k nápravě. Pro některého klienta je obtížné reálně nahlížet na to, co provedl a poškozenému se omluvit, a v tom mu může kurátor pomoci. Může to být klient, který vyrůstá v naprosto funkční rodině, která nepotřebuje intervenci. Pak si ho zveme na schůzky, využíváme funkcionální metody, např. metodu situační, režimovou nebo mediační, sociálně výchovnou činnost. Když je to možné, je dobré, aby si klient sám zvolil na základě svých možností a schopností, jakým směrem se bude dál ubírat, než aby to za něj rozhodl někdo jiný.

Nedílnou součástí práce kurátora je také zhodnocení efektivity práce s rodinou, potažmo s dítětem. S ohledem na to, že se často jedná o dlouhodobé provázení třeba až do dospělosti, je někdy těžké stanovit míru úspěšnosti, když zpětnou vazbu o dospělém klientovi nemá. Kurátoři, kteří mají za sebou hodně let praxe, běžně uvádějí, že se jim vrací děti dětí, jejichž problémy v minulosti řešili. Naštěstí je dost i případů, kdy došlo k žádoucí změně v chování dítěte a v dospělosti je tento jedinec schopen dobře fungovat ve společnosti.

5.3 Metoda rodinných konferencí

Zajímavou metodou, kterou na našem oddělení zavádíme, a o které bychom se rádi zmínili, je metoda rodinných konferencí. MPSV jí v ČR zavádí formou pilotního projektu, který nyní končí a vyhodnocuje se.

Tato metoda je podrobně popsána v manuálu MPSV (2014) jako postup, který vychází z domorodých kultur, pro které platí, že problém se netýká pouze viníka a oběti, ale také sociálního prostředí, v rámci kterého žijí. Jde o setkání dítěte a jeho rodiny-nukleární i širší a dalších osob důležitých pro rodinu, kteří mohou být rodině podpůrnou sítí. Při setkání dochází k výměně důležitých informací, zhodnocení aktuální situace dítěte a projednání možnosti řešení. Cílem je vytvořit plán, který bude zapracován do individuálního plánu kurátora. Tato metoda je založena na myšlence, že dítě a rodina jsou nejlepšími znalci své situace, svých problémů, svých slabých a silných stránek. Výhodou je, že odpovědnost za řešení problémů nenese jenom stát, ale v první řadě

rodina a její blízcí. Je tak umožněno znovuzískání kompetencí rodiny a větší motivace aktérů k řešení problému.

Matoušek (2014) v rodinné konferenci vidí možnost, jak lze zlepšit potíže v praktickém fungování rodiny bez intervence profesionálů a dobrovolníků.

Myslíme si, že tato metoda má silný výchovný potenciál a podle nás odráží mimo jiné i principy sociálně pedagogického přístupu ve smyslu působení k rozšiřování kompetencí klienta i ve smyslu preventivním, kdy se mají doplnit výchovné postupy a minimalizovat rizikové situace dětí.

6 EMPIRICKÉ ŠETŘENÍ

Vlastní výzkumné šetření bylo realizováno s kurátory pro děti mládež, kteří pracují na odděleních sociálně právní ochrany dětí v kraji Vysočina. Cíl práce byl ve výzkumném šetření specifikován do zjišťování zkušeností, jak kurátoři pro děti a mládež na oddělení sociálně-právní ochrany využívají sociálně-pedagogického přístupu při práci s dětmi a mladistvými s asociálním chováním. Vzhledem k cíli práce byl zvolen kvalitativní výzkumný design. Pro sběr dat bylo využito techniky rozhovoru a kazuistik. Data byla analyzována za využití kódování. Podrobnosti jsou uvedeny níže v textu. Teoretická východiska poskytly v plné šíři úvodní kapitoly práce, přesto se zde pokusíme vymezit stěžejní východisko, které je teoretickou oporou realizovaného šetření. Kurátor pro děti a mládež je profese, která je součástí pomáhajících profesí. Jeho úkolem je v rámci výkonu sociálně právní ochrany dětí zabývat se dětmi z nefunkčních rodin, dětmi ohroženými sociálně patologickými jevy, s poruchami chování. Kurátor jim má poskytovat pomoc při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů, aby se mohly znovu začlenit do společnosti. Při výkonu této činnosti využívá metody sociální práce, ale i sociálně výchovnou činnost. Z toho lze usuzovat, že metody sociální pedagogiky jsou využitelné při práci kurátora pro děti a mládež s asociální mládeží.

Vědecko – výzkumný předpoklad zní: „ Kurátor pro děti a mládež při své práci s klientem využívá sociálně pedagogický přístup spolu s metodami sociální práce“.

Vědecko-výzkumný problém byl formulován následovně: zkušenosti sociálních kurátorů s využitím sociálně pedagogického přístupu u klientů s asociálním chováním. Tento byl transformován do hlavní výzkumné otázky, která zní: „Jaké jsou zkušenosti kurátora pro děti a mládež se sociálně pedagogickým přístupem při práci s klientem s asociálním chováním?“

6.1 Kvalitativní výzkumná strategie

Pro toto empirické šetření jsme se rozhodli zvolit kvalitativní výzkumnou strategii. Učinili jsme tak s rozvahou nad cílem práce, který spíše než deskriptivní linii nebo naději na zobecnění výsledků velké skupiny populace směřuje k zjišťování

podrobných informací od několika málo informantů s příslibem získání jedinečných a bohatých dat. Jako každý druh výzkumu, má i kvalitativní výzkum své výhody a nevýhody.

Gavora (2000, s. 32) uvádí, že kvantitativní výzkum prověřuje existující poznatky o jevu, které jsou známy. Ve výzkumu jsou tyto teorie potvrzeny nebo vyvráceny. Oproti tomu: „*kvalitativní výzkum odhaluje nové skutečnosti a z nich vytváří nové hypotézy.*“ „*Jeho cílem není široké zveřejnění údajů, ale hluboké proniknutí do konkrétního případu a objevení nových souvislostí, které se hromadným výzkumem nedají odhalit.*“ Kvalitativní výzkum nazývá výzkumem konstrukčním.

Hendl (2005) za výhody kvalitativního výzkumu považuje možnost získání podrobného popisu a vhledu při zkoumání jedince, skupiny, události či jevu. Nespornou výhodou je, že výzkum probíhá v přirozeném prostředí. Kvalitativní výzkum hledá příčinné souvislosti a zároveň umožňuje, aby byly navrhovány teorie. Jeho nevýhodou je malá možnost zobecnění získaných závěrů na celou populaci. Další nevýhodou je, že výsledky mohou být ovlivněny osobními preferencemi výzkumníka.

Miovský ve své knize (2006) pokusil na několika úrovních srovnat kvalitativní a kvantitativní přístup v psychologickém výzkumu. Například na úrovni zacházení s výzkumnými proměnnými u kvalitativního přístupu uvádí princip otevřenosti, což znamená, že výzkumník až v průběhu výzkumu zjišťuje, jaký význam proměnné mají a jak se ovlivňují. Jako základ úspěchu kvalitativního výzkumu považuje osobní vztah s účastníky výzkumu, oproti tomu kvantitativní výzkum se snaží o minimalizaci vazeb mezi výzkumníkem a zkoumaným. Dále kvalitativní výzkum má nízkou strukturu, připouští možnost změn v průběhu výzkumu.

Z výše uvedeného vyplývá, že pro tuto bakalářskou práci se tedy jasně jeví jako vhodné kvalitativní výzkumné šetření, protože umožňuje detailní zkoumání pohledu kurátorů pro děti a mládež na využití sociálně pedagogického přístupu při práci s asociálním klientem. Šetřením jsou dále získávány jejich zkušenosti, představy o optimálních postupech a možnostech kurátora při práci s klientem.

Disman uvádí, že: „cílem konstrukce vzorku v kvalitativním výzkumu je reprezentovat populaci problému populací jeho relevantních dimenzí.“ (2000, s. 304)

6.1.1 Volba a charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumným vzorkem byli kurátoři oddělení sociálně právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností několika okresů kraje Vysočina. Pracovní náplň kurátorů pro děti a mládež je víceméně totožná, ale metody, které při práci využívají, nejsou nikde standardně zakotveny a jejich aplikace závisí na vzdělání pracovníka, jeho praktických zkušenostech a možnostech. Kurátory z těchto pracovišť jsme si zvolili z toho důvodu, protože z vlastní praxe kurátora známe oddělení sociálně právní ochrany, který je součástí těchto zmíněných okresů. Určitě by bylo zajímavé zahrnout do výzkumného vzorku např. kurátory z celého kraje Vysočina, ale to by bylo časově náročné a vzhledem k jejich pracovnímu vytížení neúnosné. Všichni oslovení pracovníci s účastí ve výzkumu souhlasili.

Výzkumný vzorek měl celkem 4 informanty. Uvědomujeme si, že určitá rizika do zjišťování dat může přinést metoda záměrného výběru. Jedno z rizik může být malý počet informantů, což může vést ke zkreslení dat. Ale na druhou stranu je těžké získat informace o absolvovaném vzdělání kurátorů pro mládež, aby odpovídalo požadavku pro účel bakalářské práce, tedy vystudovaný obor Sociální pedagogika. Oslovili jsme 8 kurátorů pro mládež, kteří pracují v okolí a z toho 4 splňovali požadavek vzdělání.

Miovský (2006) konstatuje, že metoda záměrného výběru je nejrozšířenější metodou při aplikaci kvalitativního výzkumu. Jako záměrný výběr považuje postup, kdy se cíleně vyhledávají informanti podle jejich určitých vlastností. Kritériem výběru je vybraná vlastnost nebo stav (příslušnost k určité skupině).

Doufám, že k výše uvedenému zkreslení dat nedošlo a získaná data jsou dostatečná pro naplnění hlavního cíle bakalářské práce.

6.1.2 Metoda sběru a analýzy dat, popis realizace výzkumného šetření

Kvalitativní metodologie má celou řadu výzkumných metod pro sběr informací a dat. Hendl (2005) ve své publikaci k základním metodám kvalitativního výzkumu řadí interview, pozorování, audio a videozáznam a rozbor textu a dokumentu.

Pro účely této bakalářské práce jsme se rozhodli využít interview-polostrukturovaný rozhovor, abychom mohli poskytnout dotazovaným kurátorům prostor pro jejich názor, a zároveň jsme si ponechali možnost pokládat doplňující otázky. Z důvodu vlastní praxe kurátorky pro mládež, jsme se rozhodli vnést do bakalářské práce i konkrétní pohled na problematiku a to ve formě rozboru kazuistik, které byly v průběhu této praxe řešeny.

Metoda analýzy dat byla inspirována Metodou zakotvené teorie, respektive částí této metody – otevřeným kódováním.

Miovský (2006, s. 226-228) poukazuje na to, že výhodou této teorie je, že v rámci pravidel lze při výzkumu získat data různými přístupy a metodami a totéž platí i pro samotnou analýzu dat. Otevřené kódování označuje jako první fázi procesu kódování, což jsou „operace, pomocí nichž jsou zjištěné údaje analyzovány, konceptualizovány a opět skládány novým způsobem.“

Výzkumné šetření bylo realizováno v lednu a únoru 2016 na odděleních sociálně právní ochrany dětí, kde jednotliví kurátoři pracují. Před tím, než byl rozhovor realizován, byl každý z kurátorů seznámen s důvody rozhovoru a s účelem jeho využití. Samozřejmě, že byli kurátoři ujisti, že výzkum je probíhá anonymně a citace z rozhovoru budou použity pouze v rámci zpracování bakalářské práce. Kromě charakteristik jako je vzdělání a praxe v oboru nebudou žádná konkrétní data o jejich osobě publikována. Rozhovor jsme původně chtěli zaznamenávat na diktafon, ale když jsme tento záměr sdělili respondentům, zaznamenali jsme u nich rozpaky a určitou nelibost. Vnímali jsme obavy, aby nebylo možné identifikovat konkrétní osoby – účastníky výzkumu. Věříme, že jsme toto eticky dostatečně ošetřili. Nakonec jsme se domluvili, že rozhovory budeme zaznamenávat písemně, což respondenti přijali s úlevou. Musíme konstatovat, že se to nakonec ukázalo jako přínosné, protože kurátoři

měli více času na formulování odpovědí, i jejich upřesnění a bylo možné pokládat doplňující otázky. Vzhledem k malému výzkumnému vzorku se tento způsob dal zvládnout a posloužil i k přátelskému předávání příkladů dobré praxe. Délku rozhovoru nelze objektivně stanovit, protože bylo složitější odpovědi hned zapisovat. Všechny rozhovory se uskutečnily v klidném prostředí, bez přítomnosti jiné osoby.

Aby bylo zajištěno dobré porozumění kladeným otázkám, provedli jsme pilotáž s jednou osobou. Na základě realizace pilotního rozhovoru došlo k ověření, že položky jsou srozumitelné, byla provedena drobná korekce. Pilotáž také poskytla náměty na další doptávání.

Po ukončení výzkumu pro účely této bakalářské práce byla získaná data přepsána do lépe zpracovatelné formy, aby mohla být analyzována. Poté byla rozdělena do analytických jednotek a popisována pomocí kódování. Kódy byly potom seskupeny pod nadřazené termíny - kategorie.

6.1.3 Limity kvalitativního výzkumu a etické otázky

Disman v své publikaci uvádí, že kvalitativní výzkum má poměrně slabou standardizaci dat, proto má nízkou reliabilitu. Současně má vysokou validitu, neboli platnost, kdy výsledky výzkumu odpovídají skutečnosti. (2002)

Těchto limitů jsme si byli samozřejmě vědomi, pečlivě jsme zvažovali výhody a nevýhody jednotlivých typů výzkumu, ale nakonec jsme se rozhodli pro kvalitativní výzkum.

Při realizaci výzkumu jsme se rovněž zabývali jeho etickými otázkami. Dbali jsme na to, aby nedošlo k nějakému nedorozumění, zkreslení informací. Při práci s kazuistikami jsme pečlivě zvažovali, které vybrat ke zkoumání, protože se jedná o životní příběhy mladých lidí a proto je nutné k nim přistupovat citlivě a obezřetně. Co se týká rozhovorů, i tam jsme dbali na zachování anonymity. Z tohoto důvodu nejsou uvedeny žádné identifikační údaje ani konkrétní pracoviště dotazovaných a informanti jsou označeni obecně, aby nebylo možné je identifikovat. Všichni byli ústně požádáni o souhlas s anonymním publikováním dat. Získali jsme svolení využít v textu práce

fragmenty rozhovorů. Z důvodu vysoké citlivosti získaných dat nejsou doslovné přepisy rozhovorů součástí příloh bakalářské práce – přepisy jsou k dispozici u autorky textu.

6.1.4 Výsledky výzkumného šetření

Tato podkapitola se věnuje kompletaci a hodnocení informací a poznatků, které jsme získali provedeným výzkumem. Jak jsme již uváděli, data jsme získali formou rozhovoru se čtyřmi informanty. Při našem výzkumu jsme se soustředili na dvě základní oblasti:

- Sociální kuratela – kompetence kurátora, cíle kurátora, preventivní činnost, dovednosti, vzdělání a praxe kurátora
- Způsoby práce kurátora s klientem z pohledu sociální pedagogiky – pojem sociálně pedagogický přístup z toho vyplývající metody práce s klientem, spolupráce s participujícími odborníky, dopad na klienta, zpětná vazba pro kurátora.

Na základě toho byly vytvořeny tazatelské položky. V rámci užití metody otevřeného kódování a v návaznosti na zvolené výzkumné otázky vzešly z výzkumných dat následující kategorie.

Kategorie: Vstřícná multidisciplinární spolupráce

Kód 1

- Pomoc při sestavování výchovného plánu výchovných zařízení
- Konzultace s výchovnými poradci škol
- Spolupráce s psychiatry a psychology
- Spolupráce se státními institucemi
- Spolupráce s rodiči
- Nízkoprahový klub
- AT poradna
- Probační a mediační služba

Tato kategorie je sycena otázkou, s jakými odborníky kurátor spolupracuje. V této kategorii se odpovědi informantů podobaly. Shodovaly se v tom, že kurátor je součástí pomáhajících profesí, které se vzájemně doplňují, participují, volí společnou strategii. Informanti rovněž poukázali na to, že jim pro práci s asociálním klientem chybí v blízkém okolí Středisko výchovné péče pobytové formy, se kterým by při řešení obtíží klienta mohli spolupracovat. Informant 2 uvedl, že: „*potřebuji přizvat odborníka*“ nebo „*často konzultuji s výchovnými poradci*“. Informant 1 hovořil o práci v týmu, rovněž uvedl, že: „*spolupracuji se státními institucemi, výchovnými zařízeními, psychiatry, psychology ...*“. Matoušek (2008) uvádí, že při posouzení situace ohroženého dítě se sociální pracovník neobejde bez spolupráce a pomoci dalších odborníků z oblastí pomáhajících profesí. Sociální pracovník je v roli koordinátora a jeho úkolem by mělo být sestavení týmu, který bude potřebný pro řešení konkrétního případu. Z vlastní praxe kurátora víme, že pokud se např. dobře nastaví spolupráce mezi školou a kurátorem, může se předejít vysokému počtu zameškaných hodin dítěte.

Kategorie: Odvaha aneb nebát se pracovat s člověkem, který se jeví jako problematický

Kód 2

- Vycházet z individuality klienta
- Respektovat etnika
- Být empatický
- Být pravdomluvný
- Jít příkladem
- Nemoralizovat
- Nenálepkovat
- Dívat se na klienta jeho očima
- Umět se správně rozhodnout
- Mít rozvinuté komunikační dovednosti
- Chut' na sobě pracovat
- Stále se vzdělávat
- Kus sociálního pedagoga

Tato kategorie je sycena otázkou, jaké dovednosti a vzdělání by měl mít kurátor. Informanti se shodovali v tom, že dosavadní, zákonem předepsané vzdělání je pro výkon kurátora dostatečné, někteří byli konkrétnější, např. informant 2 uvedl, že: „v kurátorovi je **kus sociálního pedagoga**“. Informant 3 uvedl, že: „kurátor se musí **stále vzdělávat**“, informant 4 uvedl: „ při práci s klientem je důležité umět **se na něj dívat jeho očima**“. Dále se v odpovědích objevoval výčet morálních předpokladů jako empatie, respekt vůči jinakosti, rozhodnost, což odpovídá definicím, jaký by měl být pracovník v pomáhajících profesích, které jsme citovali v kapitole 3.1.

Kategorie: Úspěšná socializace

Kód 3

- Úspěšný rozvoj
- Socializace
- Odklon od kriminální kariéry
- Zůstat doma
- Spokojený mladý člověk

Kategorie Úspěšná socializace je sycena otázkou Co je hlavním cílem kurátora? Zde se informanti shodovali v tom, že hlavním cílem práce kurátora je **socializace** klienta. Informant 3 uvedl, že: „ cílem může být **odklon od kriminální kariéry** nebo to, že klient může **zůstat doma**...“. Informant 2 uvedl, že cílem je hájit blaho dítěte, jeho **úspěšný rozvoj**...“

Z vlastní praxe je možné potvrdit, že cíle kurátora jsou různé a vycházejí z povahy problému daného klienta. Někdy je naším cílem návrat dítěte do školních lavic, jindy zabránit v páchání další trestné činnosti, ukázat mu správnou cestu. Z toho vyplývá, že při práci kurátora je nutný individuální přístup ke každému klientovi.

Kategorie: Poradenství aneb jak klienta posunout dál

Kód 4

- Pravidla
- Pomoc dítěti při návratu z ústavní výchovy

- Správné nasměrování
- Poradenská činnost
- Různé způsoby řešení

Tato kategorie vznikla, když se informanti zmiňovali o kompetencích kurátora, které jsou dané zákonem o sociálně právní ochraně. Informanti se shodovali v tom, že důležitou součástí jejich práce je poskytování poradenství. Informant 1 uvádí: „...zajišťuje preventivní a **poradenskou činnost**.“ Informant 2 uvádí: „... poskytování poradenství jak dětem, tak rodičům...“ Informant 3 uvádí: „**poskytuji pomoc a poradenství dítěti při návratu z ústavní výchovy**...“. Informant 4 uvádí: „**V rámci poradenství se snažím nasměrovat klienty na správnou cestu ... ukazuji jim různé způsoby řešení, pomáhám nastavit pravidla.**“

Z vlastní praxe víme, že rozsah poskytování poradenství se odvíjí od povahy problému. Někdy stačí situaci s klienty jednorázově rozebrat a nabídnout jim způsob řešení. Jindy jde poskytování poradenství ruku v ruce s doprovázením nebo výchovným působením.

Kategorie: Smysluplná prevence

Kód 5

- Besedy s dětmi
- Diskuse
- Sekundární prevence
- Zúročení znalostí ze studia
- Příklady z praxe
- Zpětná vazba

Kategorie Smysluplná prevence poukazuje na preventivní činnost kurátorů. Informanti se vyjádřili, jak se věnují sociálně preventivní činnosti. Tato kategorie ukazuje, že vliv na tuto aktivitu má nejen dosažené vzdělání, ale i zkušenosti z praxe. Informant 2 uvádí, že zatím na přednášky na školy nechodí: „dělám zatím víc **sekundární prevenci**“. Informant 1 uvádí: „*Osvědčilo se mi spolupracovat se základními školami a docházet na besedy*“.... „...*diskutujeme o právech a povinnostech, možnosti trávení volného času*...“ Informant 3 uvádí: „...**besedujeme s dětmi na základních školách o příkladech z praxe**“ „...**zúročuji znalosti ze studia sociální pedagogiky**...“.

Kategorie: Asociální chování aneb jev, který kurátor musí řešit

Kód 6

- Útěky
- Nerespektování autorit
- Záškoláctví
- Drobná trestná činnost
- Drobné krádeže
- Neprospěch ve škole
- Experimentování s alkoholem a drogami

Kategorie Asociální chování ukazuje, s jakými jevy se kurátor ve své práci setkává. Informant 1 uvádí: *“...typický klient chlapec ve věku 13 let, který **experimentuje s alkoholem nebo drogami, nechodí do školy...**“* Informant 3 uvádí, že: *„...nejvíce řeším **záškoláctví, útěky, drobnou trestnou činnost u dětí devátých tříd...**“* Informant 4 uvádí: *„... řeším **pubertáky, kteří nechodí do školy, dopouští se drobných krádeží, kouří, požívají alkohol...**“*

Z odpovědí informantů vyplynulo, že jejich typickým klientem je adolescent s asociálním chováním. Poruchy chování, které se v odpovědích informantů objevovaly, jsou taxativně vyjmenované v zákoně o sociálně právní ochraně dětí jako jevy, kterými se kurátor ve své práci zabývá.

Kategorie: Sociálně výchovná činnost aneb běžná činnost v práci kurátora

Kód 7

- Změnit dosavadní životní způsob
- Výchovně působit nepřímo, s akcentem na správné zapojení do společnosti
- Nabídnout možnosti
- Odklonit od sociálně patologických jevů
- provázení s cílem naučit pravidla života ve společnosti
- Součást práce kurátora

Tato kategorie je sycena otázkou, co si informanti představují jako sociálně pedagogický přístup. Informant 1 uvádí, že: „*je to **provázení mladého člověka s cílem naučit ho pravidla života ve společnosti***“... snažím se, aby *změnil svůj dosavadní životní způsob, ukazuji mu možnosti*“. Informant 3 uvedl, že: „pokud chci po klientovi změnu, musím mu **nabídnout možnosti**, jak na to. Naučit ho to. Je to **součást mé práce**.“ Informant 4 uvedl jako příklad: „Když vyhodnotím, že klient je motivovaný ke změně, snažím se mu **nabídnout možnosti** řešení, chci, aby si sám vybral, kam se bude ubírat, naučil se to...“.

Matoušek (2014, s. 32) uvádí: „*Přímé rady a pokyny bývají při podpoře rodiny zápasící s mnoha problémy málo účinné.*“ Dále uvádí, že: „*Účinnější je ukázka žádoucího chování nebo popis takového chování.*“ (2014, s. 32)

Kraus (2014, s. 184) uvádí, že: „*I v sociální práci se jako hlavní cíl práce s mládeží chápe podpora jedince prostřednictvím sociální výchovy. Rozhodující součástí sociální výchovy je naučit mladé lidi převzít odpovědnost za vlastní jednání.*“

Kategorie: Provázení na správné cestě

Kód 8

- Dostat život do správných kolejí
- Vyrovnat se s rizikovou situací
- Správná cesta při dopívání
- Naučit se řešit rizikové situace
- Vyvarovat se chyb do budoucna
- Odklonit od sociálně patologických jevů

Kategorie Provázení na správné cestě je sycena otázkou čím může kurátor přispět k osobnímu růstu a rozvoji klienta. Informant 1 hovořil: „*o pomoci **vyrovnat se s rizikovou situací a najít si správnou cestu při dospívání***“. Informant 2 hovořil o: „*provázení mých klientů procesem dospívání a zároveň působení na ně s cílem **odklonit je od sociálně patologických jevů***“. Informant 3 hovoří o: „*provázím klienta a snažíme se **dostat jeho život do správných kolejí***“ Informanti vnímají jako jednu ze součástí práce kurátora, která může posunout klienta dál, doprovázení s prvky nepřímého

výchovného působení. Dávají klientovi prostor, aby si našel svou cestu sám a vyvaroval se chyb do budoucna. Vávrová (2012, s. 76) uvádí, že: „*K sociálnímu doprovázení dochází v případě, kdy se člověk dostává do tíživé sociální situace, kterou není schopen zvládnout sám nebo za podpory a pomoci svých blízkých.*“ Provázení obecně mnohdy souvisí s podporou. Jak tvrdí Pesso (1984, 2003, 2006), nejprve jsme podporováni konkrétně – fyzicky, v další fázi pak abstraktně – symbolicky a teprve poté jsme schopni podporovat se sami – autonomně. V práci kurátora je často realizována symbolická varianta podpory – pracovník klientovi empaticky rozumí, pomáhá mu realizovat jeho cestu, nabízí mu různé varianty, přičemž respektuje jeho individualitu a možnosti, sleduje z povzdálí, jak se mu vede.

Kategorie: Flexibilní limity

Kód 9

- Nepřímé výchovné působení
- Volba na základě možností a schopností klienta
- Povzbuzování
- Pochopení a vcítění
- Působit, aby měl náhled
- Dát šanci vybrat si cestu

Kategorie Flexibilní limity ukazuje na to, že všichni informanti se domnívají, že při práci s klienty s asociálním chováním zúročili poznatky ze studia Sociální pedagogiky. Informant 1 uvedl, že: „***nepřímé výchovné působení*** je pro tyto klienty přijatelnější než *neustálé přímé domlouvání a přímá kontrola.*“ Informant 4 uvádí, že: „*snažím se klienta pochopit, vcítit se do něj a dát mu šanci vybrat si cestu.*“ Vávrová (2012, s. 76) konstatuje: „*Pokud sociální pracovník aktivizuje klienta natolik, že je schopen sám si ve svém okolí nacházet zdroje pomoci, jedná se o nejlepší možný způsob pomoci.*“ Pesso (1984) a Perquin (1996, 2016) hovoří o limitech jako o základní vývojové potřebě a zdůrazňují právě flexibilitu jako jeho nutnou kvalitu. Je-li limit dostatečně pevný, ale rovněž flexibilní, poskytuje dobrý rámec a hranici, nepůsobí jako dogma. Například pro dospívajícího jedince je kvalita flexibility významná, takové limity mohou snáze respektovat.

Kategorie: Supervize nebo „sidevize“ jako možnost posunu dál...

Kód 10

- Konzultace kauzy
- Supervizní setkání
- Individuální supervize

Tato kategorie je sycena otázkou, jak si kurátor ověřuje, že zvolený způsob je správný. Informanti se shodovali, že přínosem je pro ně účast na supervizích. Informant 1 uvádí: „*jsem ráda, že mám možnost pořádat supervize...*“. Informant 2 uvádí, že: „...měla jsem složitou kauzu, tak jsem jí přinesla na **supervizní setkání**, aby mi kolegové pomohli...“ Informant 2 dále uvádí: „**konzultuji** složitou **kauzu** s kolegy...“ Informant 3 uvádí: „...využívám **individuální supervize**“.

Matoušek (2008, s. 56) uvádí, že: „*V pomáhajících profesích je obtížné definovat žádoucí výsledek práce a kritéria úspěšnosti pracovníka.*“ Z vlastní praxe vidíme velký přínos pro pracovníky v pomáhajících profesích účast na supervizích. Matoušek (2008) považuje mimo jiné supervize jako jednu z možností prevence syndromu vyhoření.

Kategorie: Rozhovor, který pomáhá a vychovává

Kód 11

- Srozumitelné otázky
- Přímé otázky
- S výchovnými prvky
- Rozhovor je výchozí bod

Tato kategorie vznikla, když se informanti vyjadřovali k metodám v přímé práci kurátora. Informanti se shodovali, že rozhovor je velmi častá metoda jejich práce s klientem, kdy je jejich snahou na klienta výchovně působit. Informant 2 uvádí: „*Vlastně i samotný rozhovor by měl obsahovat **výchovné prvky**.*“ Informant 3 uvádí: „*zvu si klienta a vedu s ním **výchovný rozhovor**.... Pokládám **přímé otázky**...*“ Informant 4 mimo jiné uvedl, že: „***výchozí bod** mé práce je **rozhovor**, velmi záleží, **jakým způsobem je veden**...“ Navíc uvedl, že: „*pokládám **srozumitelné otázky** pro klienta...*“*

Z vlastní zkušenosti víme, že bez rozhovoru se kurátor v práci neobejde. Dobře zvládnout jeho techniku je základem úspěchu práce s klientem.

Kategorie: Režimové metody aneb režim „bez mříží“

Kód 12

- Stavění hranic
- Společné sestavení pravidel
- Limity

Tato kategorie vznikla, když se informací vyjadřovali k metodám v přímé práci kurátora. Informanti se shodovali, že často pomáhají rodičům s nastavením limitů jejich dětem. Informant 3 uvádí: „ *společně si sedneme a zkusíme sestavit pravidla...* “

Ve své práci se často setkáváme s případy, kdy rodiče neumí dítěti stanovit pravidla nebo jsou v jejich vyžadování nedůslední. Máme ve své praxi případy, že tato pomoc vedla ke zmírnění problémů nebo úplné stabilizaci situace v rodině. Opět to koresponduje s tématem limitů dle Pessa (1984, 2003), které by neměly být příliš rigidní, ale ani příliš rozvolněné. Nelimitované prostředí podporuje rozvoj rizikových jevů, mj. přílišnou agresivitu.

Vágnerová (2004) konstatuje, že: „*U poruch chování dětí a mladistvých je kladen důraz na jejich prevenci, event. včasné podchycení a nápravu v raných fázích jejich rozvoje. Jde především o psychologické, pedagogické a sociální působení.*“

Kategorie: Případové konference aneb metoda přínosná pro všechny

Kód 13

- Pomoc pro kurátora
- Jazyk srozumitelný pro všechny strany
- Zapojení všech aktérů
- Nastartování spolupráce
- Součást individuálního plánu
- Výchovný moment

Tato kategorie také vznikla, když se informanti vyjadřovali k metodám v přímé práci kurátora. Ukazuje, že případová konference je kladně vnímána jako účinný nástroj práce s klientem. Informant 3 uvádí, že: „*V případové konferenci vidím velkou pomoc pro kurátora, protože dojde k zapojení všech aktérů daného případu, což může být pro klienty výchovným momentem....*“. Informant 4 zdůrazňuje, že: „*Případová konference mnohdy nastartuje úspěšnou spolupráci a posune kauzu kupředu...*“ Dále uvádí, že: „*...mluvíme srozumitelným jazykem pro všechny účastníky...*“

6.1.5 Diskuse výsledků

Na začátku práce jsme si kladli otázky: Jaké metody a přístupy využívají sociální kurátoři pro děti a mládež s klientem? Jaký to má dle jejich reflexe dopad na klienty s asociálním chováním? Co je z pohledu sociálních kurátorů efektivní a úspěšné? Jaké má kurátor kompetence? A jak jich využívá v praxi? Čím může kurátor přispět k osobnostnímu růstu a rozvoji konkrétního klienta? A jak toto realizuje? S jakými odborníky kurátor spolupracuje? Jak se prolíná sociálně pedagogický přístup s praxí v sociální kuratele?

Tyto otázky byly promítnuty do hlavní výzkumné otázky, která zní: „Jaké jsou zkušenosti kurátora pro děti a mládež se sociálně pedagogickým přístupem při práci s klientem s asociálním chováním?“

Na základě diskuse výsledků se pokusíme jednotlivé otázky zodpovědět.

Z výzkumného šetření je patrné, že informanti znají své kompetence a v praxi je uplatňují. Jednak informanti dokázali vyjmenovat kompetence, které jsou vymezené v Zákoně o sociálně právní ochraně dětí, a které jsme popisovali v kap. 3.2, tak se shodli na tom, že dosavadní zákonem předepsané vzdělání pro výkon profese kurátora, mimo jiné studium oboru Sociální pedagogika, je podle nich pro výkon kurátora dostatečné. Informant 2 to konkretizoval, když uvedl, že v kurátorovi je kus sociálního pedagoga. Samozřejmě, že je dobré na tomto místě připomenout, že kurátor by se měl stále vzdělávat, jak podotkl informant 3. Matoušek (2008, s. 16) ve své publikaci definuje soustavu základních kompetencí sociálního pracovníka, která „zahrnuje následující schopnosti a dovednosti:

- *Rozvíjet účinnou komunikaci*
- *Orientovat se a plánovat postup*
- *Podporovat a pomáhat k soběstačnosti*
- *Zasahovat a poskytovat služby*
- *Přispívat k práci organizace*
- *Odborně růst.* “

Jako cíl své práce informanti shodně označili úspěšnou socializaci klienta. Stanovení cílů se podle nich odvíjí od povahy problému klienta, to znamená, že každý případ se musí posoudit samostatně a musí se zohledňovat možnosti a schopnosti každého jednotlivého klienta. Jako důležitou součást práce považují poskytování poradenství jak dětem, tak rodičům. S tím souvisí i působení kurátorů na poli prevence. Informant 1 potvrdil, že se mu osvědčilo spolupracovat se základními školami a docházet na besedy se žáky. Informant 3 to ještě doplnil, že při těchto besedách zúročuje poznatky ze studia sociální pedagogiky.

Sociálně pedagogický přístup se prolíná s praxí v sociální kuratele ve více oblastech. Jednak je to v oblasti poskytování poradenství, jak například uvedl informant 4, že v rámci poradenství se snaží nasměrovat klienty na správnou cestu, nebo jim ukazuje různé způsoby řešení či pomáhá nastavit pravidla. Matoušek (in Matoušek, Pazlarová a kol. 2014, s. 28) uvádí, že: „*Pro pomáhajícího pracovníka je výhodné držet se v pozici toho, kdo informuje o možnostech a podporuje klientova řešení.*“

Když jsme se ptali, čím může kurátor přispět k osobnímu růstu a rozvoji klienta, tak z výzkumného šetření vyplynulo, že důležité je naučit klienta, aby své problémy zvládl řešit sám. Informanti se shodují v tom, že v mnoha případech se jako účinné jeví doprovázení jako pomoc, nasměrování někam než direktivní kontrola. Dávají klientovi prostor, aby si našel svou cestu sám a vyvaroval se chyb do budoucna. Kraus (in Vašátková a Hoferková, 2008, s. 53) konstatuje, že: „*prvky výchovy by měly být obsaženy v každé efektivní pomoci klientovi. Jako příklad je možno uvést práci s mládeží. I v sociální práci se chápe jako hlavní cíl práce s mládeží zabezpečit prostřednictvím sociální výchovy osobnostní rozvoj jedince. Rozhodující součástí sociální výchovy je naučit mladé lidi převzít osobní odpovědnost za své jednání.*“

Co se týká konkrétních metod práce s klientem, i zde byly odpovědi informantů podobné. Uváděli, že výchozí metodou pro práci s klientem je rozhovor, přičemž zdůrazňovali, že i rozhovor by měl obsahovat výchovné prvky. Dále se shodli na tom, že často ve své práci s asociálním klientem pomáhají rodičům s nastavením pravidel, což opět souvisí se sociálně výchovnou činností, kterou jsme popisovali v kap. 5.1 a kde jsme vycházeli z poznatků Krause (2014). Další metodou, kterou informanti zmiňovali a pozitivně hodnotili, je metoda případových konferencí. Zajímavý je postřeh informanta 3, který uvedl, že v případové konferenci vidí velkou pomoc pro kurátora, protože dojde k zapojení všech aktérů daného případu, což může být pro klienty výchovným momentem.

Informanti svými odpověďmi potvrdili, že nedílnou součástí práce s asociálním klientem je spolupráce s dalšími odborníky z dalších odvětví, jako je např. pedagogika, psychologie, psychiatrie a se státními institucemi. Jako negativní vnímají informanti to, že v jejich blízkém okolí není pobytové středisko výchovné péče, které je pro řešení poruch chování specializované. Při práci s klientem využívají nejen metody sociální práce, ale využívají i poznatky sociální pedagogiky.

Jako zajímavý výsledek považujeme, že informanti pozitivně hodnotili účast na supervizi. Z vlastní praxe je nám známo, když se supervize na našem pracovišti zaváděla, dívali jsme se na ni s nedůvěrou, vnímali jsme ji jako ohrožení. S postupem času se i náš náhled na supervize změnil a dnes ji považujeme jako nezbytnou součást práce.

Ve vztahu k hlavní výzkumné otázce „Jaké jsou zkušenosti kurátora pro děti a mládež se sociálně pedagogickým přístupem při práci s klientem s asociálním chováním?“ se domníváme, že na základě výzkumného šetření se potvrdilo, že kurátor při své práci s klientem s asociálním chováním běžně využívá sociálně pedagogický přístup a kombinuje ho s metodami sociální práce.

Na tomto místě bychom rádi konstatovali, že nás příjemně překvapila zpětná vazba informantů. Sdělovali nám, že jsou často konfrontováni názorem, že pro výkon sociální práce nebudou mít v budoucnu potřebné vzdělání, vnímají to jako velkou hrozbu. Jedna informantka se nám svěřila, že si obor Sociální pedagogika vybrala pro

širokou škálu možností uplatnění. Nyní, když už pracuje, je rozčarovaná tím, že by pro svou práci neměla mít potřebnou kvalifikaci. Uváděli shodně, že rozhovor považovali jako jednu z možností jak ukázat, že sociální pedagog může působit na pozici kurátora pro mládež.

6.1.6 Případové studie

Jak jsme již několikrát zmiňovali, vycházíme z dlouhodobé praxe na pozici kurátora pro děti a mládež. Proto považujeme za přínosné, realizovaný výzkum doplnit i o vlastní pohled na věc, a to formou případových studií. V této kapitole bychom chtěli popsat 2 kauzy, které byly řešeny a kde se jednalo o asociální chování adolescentů a navíc jsou již ukončené. Pečlivě jsme zvažovali, který případ bude uveden, protože jsou to příběhy klientů, které známe, a dlouhodobě s nimi bylo pracováno. Jako formu případové studie byla vybrána volná forma a zaměřujeme se na důvody přijetí klienta do péče kurátora, na metody práce se zřetelem k využití znalostí sociálně pedagogického přístupu. Z důvodu práce s citlivými údaji budou jména klientů pozměněna, místní údaje nebudou specifikovány.

KAZUISTIKA Č.1

OSOBNÍ ÚDAJE

Jan, 20 let, bydlí na vesnici

ANAMNÉZA RODINNÁ:

Jan se narodil v roce 1996 jako první dítě rodičů Jana a Ivany. Rodiče jsou manželé, jejich vztah je emočně nestabilní, čas od času projdou vztahovou krizí a chtějí se rozejít. Brali se po delší známosti ze studentských let. Půl roku před tím než se Jan objevil jako klient OSPOD, jeho matka partnerskou krizi řešila tím, že spolykala léky a kombinovala to s alkoholem. Odvezla jí RZS a byla krátký čas hospitalizovaná na psychiatrii. Nyní je v ambulantní péči psychologa. Oba rodiče vyrůstali v úplných rodinách. Rodiče otce se rozvedli, když byl otec dospělý. Jan byl zároveň prvním vnoučetem v rodině, proto ho odmalíčka prarodiče zahrnovali náklonností, maximální péčí a dárky. Dědeček ze strany matky, byl angažovaný v hokeji. A protože Jan hrál

úspěšně hokej, před ostatními vnoučaty ho protěžoval. Jan má o 6 let mladšího bratra. V širší rodině dobře fungovaly společné vztahy a vazby, členové se vzájemně navštěvovali a podporovali. Jan má o rok mladšího bratrance, se kterým má blízký vztah, společné zájmy a volnočasové aktivity.

Oba rodiče pracují, otec jako řidič, matka jako operátorka v továrně. Rodina je přiměřeně finančně zajištěná. Oba rodiče přiznávají, že občas požívají alkohol, syn je mohl vidět v podnapilém stavu. Drogy neužívají.

ANAMNÉZA ZDRAVOTNÍ:

Jan neměl žádné zásadní zdravotní problémy. Byl v péči pediatra, na preventivní prohlídky dochází, léčen byl pro běžné dětské nemoci. Vzhledem k tomu, že závodně hrál hokej, byl opakovaně ošetřován na úrazové chirurgii.

ANAMNÉZA ŠKOLNÍ:

Jan nastoupil ve třech letech do mateřské školy. V šesti letech nastoupil do základní školy. V základní škole neměl zásadní problémy. Jednalo se o prospěchově průměrného až podprůměrného žáka. Vzhledem k tomu, že od předškolního věku hrál hokej, navštěvoval základní školu s rozšířenou výukou sportu a hokeje. Na tréninky navazovala výuka. V kolektivu se začlenil dobře, ve škole to zvládal bez zásadních kázeňských opatření. Jan byl podporován dědečkem a rodiči v hokeji, zde si zažíval úspěchy, které vyvážily neúspěchy školní. Spoluhráči z hokeje byli zároveň Janovi spolužáci. Po absolvování základní školy Jan s rodiči zvažoval, kde bude pokračovat ve studiu. S ohledem na tréninky hokeje řešil, že chce zůstat ve škole poblíž místa bydliště. S ohledem na prospěch a doporučení rodičů si vybral učební obor Truhlář, přestože on by se raději vyučil kuchařem.

ANAMNÉZA SOCIÁLNÍ:

Jan byl sebevědomý, dobře vypadající mladý muž. Velice dbal na svou vizáž, potrpěl si na moderní značkové oblečení. Jan se pokoušel navazovat známosti s dívkami, pokud známost měl, mělo to pozitivní vliv na jeho chování. Rodiče mu umožnili věnovat se sportu, Jan se nemusel zapojovat do domácích prací. Veškerý

volný čas trávil hokejem, neměl jiné zájmy. Pokud neuspěl s žádostí o peníze nebo oblečení u rodičů, šel za dědečkem. Rodiče nebyli jednotní ve výchově, mají protektivní postoj. Deklarují zájem o spolupráci, nicméně nedokážou Janovi stanovit jasná pravidla, a pokud ano, neumí striktně trvat na jejich dodržování. Navíc do výchovy nevhodným způsobem zasahuje dědeček a mezi rodiči je to pak předmětem sporu. Jan této nerovnováhy využívá, na krátkou dobu se dokáže přizpůsobit, ale v dlouhodobém horizontu selhává.

POPIS A ANALÝZA PŘÍPADU

Seznámení s případem:

Rodiče Jana OSPOD navštívili měsíc poté, co Jan nastoupil do 1. ročníku. Popsali, že prošli manželskou krizí, ale ta se již vyřešila. Sdělovali, že mají s Janem problémy. Jan odmítá chodit do školy, má neomluvené absence. Navíc se jim doma ztrácí peníze a šperky. Vyhodili ho z hokejového klubu, protože tam přišel na trénink v podnapilém stavu. Dále mají podezření, že opakovaně kouří marihuanu, což jim přiznal. Otec Janovi vyhrožoval, že pokud se nezmění, odmítá mu poskytovat bydlení a bude žádat jeho umístění do „past’áku“. Navíc chce, aby policie důsledně vyšetřila, kde si jejich syn opatřuje marihuanu. Matka jen bezradně krčila rameny. Domluvili jsme se, že Jana objednáme do AT poradny, kde s ním psychologka rozebere jeho situaci. Zároveň jsme se domluvili, že Jan bude pravidelně docházet na OSPOD. Všem bylo vysvětleno, jaké možnosti ústavní výchovy jsou a kdy připadá v úvahu. Rodičům bylo připomenuto, že jsou oba za výchovu syna odpovědní a že měli by vůči synovi postupovat jednotně. Doporučili jsme jim, aby přišli i s dědečkem nebo mu vysvětlili, jaké má vnuk problémy a že je zapotřebí „táhnout ve výchově za jeden provaz“. Zároveň jsme jim sdělili, že musí počítat s tím, že budou více prověřovat volný čas Jana, monitorovat s kým se stýká, snažit se ho odpoutat od závadové party. Měli by Janovi pomoci nalézt alternativu za hokej, ze kterého ho vyloučili. Dali jsme jim na zvážení, aby s ohledem na své vztahové problémy navštívili manželské poradenství a zapůjčili jim odbornou literaturu ohledně výchovy dětí s poruchami chování. Doporučili jsme jim i čtenější kontakty s třídním učitelem s cílem předejít vysoké absenci. Třídního učitele jsme kontaktovali a požádali ho o intenzivní spolupráci. Domluveno, že e-mailem bude 2x měsíčně posílat na OSPOD zprávu. Po několika schůzkách jsme

rodičům a Janovi pomohli sestavit pravidla „vzájemného fungování“ v rodině. Jednalo se o pravidla v dodržování časů návratu, školní přípravy, kapesného, pracovního zapojení Jana v domácnosti apod. Zpočátku se situace vyvíjela slibně, Jan dodržoval podmínky, rodiče byli ve výchově částečně důslední. Jan si nebyl jistý vhodným výběrem profese, „truhlaření“ mu nic neříkalo. Sděloval, že by se raději vyučil v oboru Kuchař-číšník, rodiče s tím ale nesouhlasili. Po dvou měsících od první schůzky byl Jan přistižen městskou policií, jak na dětském hřišti rozdělává ohniček a popíjí při tom alkohol. Situace s ním byla rozebrána, uváděl, že ho nic nebaví, psychologka doporučila pokračovat ambulantní terapií. Škola v pololetí sdělila, že Jan neprospěl ze dvou předmětů, ale jeho docházka již byla stabilní. Stále s ním bylo rozebíráno, jak trávit volný čas. Nakonec se Jan zkusil vrátit k hokeji. Začal hrát hokej rekreačně v sousedním městě, tudíž měl volný čas vyplněný sportem. Protože se rodiče domnívali, že se situace stabilizovala, domluvili jsme se, že Jan bude i nadále v péči psychologa a bude se podrobovat testování na návykové látky. Dohodli jsme se, že s ohledem na pozitivní vývoj zkusíme snížit četnost schůzek na OSPOD.

Na konci školního roku rodiče avizovali, že Jan opětovně selhává. Ve škole absolutně neprospíval, opět se u něj objevily neomluvené absence. Navíc začal vyhrožovat, že uteče z domova. Rodiče měli obavy, že se Jan stýká se závadovou partou. Po poradě se školou bylo domluveno, že od nového školního roku přestoupí na učební obor Kuchař-číšník, který může studovat v místě bydliště. Navíc rodiče zjistili, že Jan byl řešen městskou policií pro drobnou krádež v obchodě. Přes prázdniny byl Jan se svým o rok mladším bratrancem, který byl rovněž řešen pro závadové chování. Oba byli městskou policií kontrolováni a bylo u nich zjištěno, že požili ve větší míře alkohol. Z naší činnosti nám bylo známo, že se Jan i jeho bratranec stali součástí závadové party, jejíž členové jsou řešeni pro protiprávní jednání a zneužívání návykových látek. Navíc byl Jan při pravidelném testu koncem srpna shledán pozitivní na marihuanu. S rodiči bylo domluveno, že podáme návrh na stanovení dohledu. Jan přislíbil, že selepší, rodiče mu chtěli dát poslední šanci.

Cca 14 dní po začátku školního roku se dostavili rodiče Jana s tím, že situace se vyhrotila. Jan je vůbec nerespektuje, opět se doma ztratil větší finanční obnos a šperky. Do školy přišel asi dvakrát, toulá se. Na OSPOD se nedostavil. Domluvili jsme se s

rodiči a školou, že svoláme případovou konferenci s cílem, za jakých podmínek by Jan mohl setrvat v domácím prostředí nebo zda by bylo vhodné realizovat ústavní výchovu. Než byla případová konference svolána, situace vygradovala do té míry, že se dostavili rodiče a uvedli, že Jan s bratrancem utekli z domu. Vzali si auto matky Jana. Na to bylo policií oznámeno, že auto, které řídil Jan, se pokoušela zastavit policejní hlídka. Divoká jízda skončila nehodou auta na železničním přejezdu. Janovi se podařilo policejní hlídce utéct. V autě bylo zajištěno větší množství marihuany a kradené věci. Rodiče na OSPOD uvedli, že již nejsou schopni chování syna běžnými výchovnými postupy zvládnout a žádají jeho okamžité umístění do výchovného ústavu. Zjistili, že se vloupal do chaty dědečka a odcizil mu tam nějaké věci. Zároveň načerpal benzín do auta a odjel bez zaplacení. Byl tedy podán návrh na nařízení ústavní výchovy s předběžným opatřením, kterým by byl Jan umístěn do diagnostického ústavu pro mládež. Soud návrhu vyhověl. Jan se během dvou dní vrátil domů, promrzlý, špinavý, hladový. Když se s ním rodiče dostavili na OSPOD, souhlasil, že ihned nastoupí diagnostický pobyt. Domluvili jsme se, že na dobu diagnostického pobytu přeručí studium.

Diagnostický pobyt probíhal dobře. Měl celkem reálný náhled na svou situaci, chtěl všem dokázat, že se chce opravdu změnit a bude moci domů. Za žádnou cenu nechtěl zůstat v ústavu. Vzhledem k tomu, že respektoval pravidla, mohl jet na víkendový pobyt domů, který dopadl dobře. Po ukončení diagnostického pobytu byl Jan umístěn do Výchovného ústavu v Praze. S ohledem na experimentování s návykovými látkami Janovi doporučili terapeutický program pro upevnění režimových prvků chování a pro rozvoj pracovních a sebeobslužných kompetencí v Křešíně. Tento program celkem úspěšně absolvoval. Potom bylo rodičům a Janovi nabídnuto, že Jan bude zařazen do programu Kontaktního oddělení. I nadále bude realizována ústavní výchova, ale chlapec půjde na dlouhodobý pobyt domů k rodičům z důvodů pokračování ve studiu. Bude nastaven spolupracující rámec všech zainteresovaných stran (rodiče, vychovatelé, kurátor), aby došlo k jednotnému výchovnému konsensu. Jan bude pravidelně docházet na OSPOD, do AT poradny a dále bude v kontaktu s vychovateli ústavu. Bude jim několikrát za týden telefonovat, vychovatelé za ním budou v pravidelných intervalech jezdit. Zároveň budou v kontaktu s rodiči, budou je podporovat v jejich výchovných kompetencích. Pokud by se na straně Jana objevily problémy, bude se realizovat krátký resocializační pobyt v ústavu. Jednou týdně budou

vychovatelé e-mailem informovat OSPOD, jak si Jan vede. Janovi byla v mezidobí soudem nařízená ústavní výchova. Janovi v té době bylo 16 a půl roku.

Podařila se nastavit přínosná spolupráce mezi ústavem, Janem, rodiči a OSPOD. Jana jsme provázeli až do zletilosti. Během těchto schůzek byla získána jeho důvěra. Postupem času na oddělení sociálně právní ochrany docházel docela rád, svěřoval se se svými problémy a názory. Rozebírali jsme i nutnost dokončení vzdělání, otázky partnerství, trávení volného času. Měl za tu dobu 2 krizová období, kdy byl pozitivní na THC. Vždy nastoupil do ústavu, kde absolvoval krátkodobý pobyt a opět se vrátil do rodiny. Ve škole se mu dařilo, postoupil do dalšího ročníku.

Rozbor klíčových momentů s oporou o odbornou literaturu:

- Nevhodně zvolený studijní obor

Janovi rodiče požádali OSPOD o pomoc v době, když se Jan nacházel na prahu adolescence. Adolescence je období, kdy dochází k nejvýraznějším změnám. Mění se vztahy k rodičům, dochází ke snaze odpoutat se od rodiny, prosazovat vlastní názor. Adolescent tíhne k vrstevníkům, rozebírá s nimi svoje emocionální problémy. Získává první zkušenosti se sexuálním stykem. Je to období vývoje vlastní identity. Pro Jana do té doby bylo rozhodující hrát hokej, jiné zájmy nerozvíjel. Zde dosahoval úspěchu jak mezi vrstevníky, tak v rodině. Při výběru studijního oboru nepřihlédli rodiče k tomu, co by chtěl Jan. Rodina vše podřizovala hokeji, nebylo zvykem, aby se Jan zapojil do chodu domácnosti, měl nějaké povinnosti.

J. Kocourková ve své knize uvádí: *„Vývoj sociální kompetence adolescenta předpokládá výběr přiměřeného studijního oboru nebo pracovního začlenění. Problém může nastat při neúspěchu, nemožnosti sladit svoje zájmy, představy rodičů a zájem společnosti. Na úspěchu ve studijním či profesním začlenění se nepodílí jen inteligence a specifické schopnosti, ale také motivace, připravenost akceptovat sociální normy a hodnoty a schopnost snášet frustraci při neúspěchu.“* (2008, s. 39)

- Experimentování s návykovými látkami

Jan se stal členem party, kde bylo běžné experimentovat s marihuanou a alkoholem. Podle Matouška a kol. (2014) je nutné, když dospívající má problém s návykovými látkami, aby rodiče vytvořili, případně nastavili pevná pravidla fungování rodiny. Dále by měli pomoci dítěti odpoutat se od ohrožujících kontaktů, posilovat jeho sebevědomí, mít kontrolu nad jeho volným časem a hlavně spolupracovat v rodině a to i v širší.

Rodiče nedokázali v dlouhodobém horizontu udržet nastavená pravidla, čehož Jan opakovaně využil a selhával. Rodiče působili na Jana spíše tresty (zákazy, které nebyly ohraničené), neuměli ho motivovat.

- Ústavní výchova

Jan dostal jasně stanovená pravidla, ústav, potažmo vychovatelé byli důslední v jejich dodržování. Pomohli rodičům posílit jejich kompetence a obnovit vzájemný narušený vztah mezi rodiči a Janem. Janovi ukázali, jak důležité je v rámci rodiny komunikovat. Rodiče Jana neodmítali, umožnili mu zůstat doma a pokračovat ve studiu a byli ochotni spolupracovat s ústavem. Dlouho se nedařilo urovnat vztahy s dědečkem, který Janovi nechtěl odpustit jeho ukončení hokejové kariéry a experimentování s drogou.

Podle Říčana (2013), aby ve výchově mohly fungovat odměny, vnitřní motivace, eventuálně i tresty, je důležité zavedení určitých pravidel a postupné vybudování návyků. Ale zároveň je nutné s dítětem jednat laskavě, klidně, důsledně.

SOUČASNÝ STAV

V současné době žije Jan u rodičů v rodinném domku na vesnici. Vystudoval obor Kuchař-číšník. Jan vypadá velmi spokojeně a zdá se, že jeho vývoj se ubírá správným směrem.

ZÁVĚR

V případě Jana byla využita metoda strukturovaného rozhovoru, aktivní naslouchání, spolupráci se školou a dalšími odborníky, společné motivační rozhovory

s rodiči a Janem, provázení dítěte – metoda situační, mediační a režimová. Byl kombinován sociálně pedagogický přístup s metodami z oboru sociální práce.

Myslím si, že Janovi pomohlo, aniž by si to uvědomoval, nastavení jasných a pevných pravidel a důsledná kontrola jejich dodržování a zároveň motivace zůstat doma u rodičů. Zároveň si myslíme, že pozitivní bylo i to, že se podařilo získat jeho důvěru, která je důležitá pro aktivní spolupráci.

KAZUISTIKA Č. 2

OSOBNÍ ÚDAJE:

Barbora, 20 let, bydlí na vesnici

ANAMNÉZA RODINNÁ:

Barbora se narodila jako druhé dítě manželů Jany a Petra. Matka pracuje jako uklízečka, otec jako řidič dálkové dopravy. V rodině vyrůstá o 8 let starší sestra Barbory, která studuje vysokou školu a doma je málokdy. Rodiče mají partnerský vztah bezproblémový, otec je však bývá z pracovních důvodů dlouhodobě mimo domov.

ANAMNÉZA ZDRAVOTNÍ:

Barbora neměla žádné zásadní zdravotní problémy. Byla v péči pediatra, na preventivní prohlídky docházela, léčena pro astma a pro běžné dětské nemoci. Psychosomatický vývoj probíhal v normě.

ANAMNÉZA ŠKOLNÍ:

Barbora nastoupila ve třech letech do mateřské školy. V šesti letech nastoupila do základní školy. Jednalo se o prospěchově průměrnou žákyni, a proto po základní škole nastoupila ke studiu učebního oboru s maturitou.

ANAMNÉZA SOCIÁLNÍ:

Barbora byla štíhlá dívka vysoké postavy. Vypadala neupraveně, často byla silně cítit tabákem. Ztěžka a neochotně se vyjadřovala, byla útočná. Rodiče nebyli jednotní

ve výchově. Otec dceři vyhrožoval ústavní léčbou, ale byly to jen výhrůžky, jeho výchovný vliv byl slabý, když téměř nebyl doma. Matka měla vůči dceři ochranný postoj, bagatelizovala její stav. Barbora toho zneužívala. Barbora začala kamarádit s partou starších lidí, kteří užívali drogy a které stíhala policie pro výrobu a distribuci drog.

POPIS A ANALÝZA PŘÍPADU

Seznámení s případem:

Barbora se dostala do péče kurátora, když jí bylo 16 let a byla v prvním ročníku střední školy, který opakovala. Jednalo se o studijní obor keramické zpracování. Ze školy odcházela bez udání důvodu, měla neomluvené absence. Na schůzku přišla s matkou. Ani v letošním roce neměla dobré studijní výsledky. Matka uváděla, že mají s Barborou potíže. Podezřívají jí z kouření marihuany a myslí si, že zkušenosti s marihuanou jsou již dlouhodobější. Matka uvedla, že se dcera „chytla party“, ve které je chlapec, který jí dává drogy. Už se informovali na policii, co by měli dělat. Barbora kouří, uvádí, že 5 cigaret denně. Alkohol popírá, první zkušenost s marihuanou přiznává už ve třinácti letech. Matka se na jaře byla poradit v AT poradně, domnívala se, že to zvládnou vlastními silami. Přes léto byla Barbora na brigádě. Nyní je doma apatická, nepomáhá s běžnými domácími pracemi. Když jde ven, vrací se později, ale podle matky se netoulá. Co se týká volného času Barbory, přes týden se zdržuje doma, ven chodí o víkendu. Rodiče jí zakázali počítač. Když jsme se matky ptali, zda dceru sama testovala na drogy, uváděla, že ne. Jinak Barboře důvěřuje. Barbora při rozhovoru odpovídá neochotně, vůči matce je drzá, odpovídá úsečně, bagatelizuje užívání drog, tvrdí, že to zkusila, ale to už je déle. Domluvili jsme se, že jí objednáme do AT poradny a pravidelně bude docházet na OSPOD. Matce bylo doporučeno, že by si měla koupit testy na drogy v lékárně a dceru kontrolovat. Zároveň jsme se ptali, zda nezvažovali poslat Barboru mimo bydliště, třeba k příbuzným na Slovensko a „odstříhnout“ jí tak od závadové party. K tomu matka uvedla, že bez dcery nemůže žít. Přesto slíbila, že i tuto eventualitu zváží. Matce zapůjčena literatura týkající se drogových závislostí. Je jí rovněž doporučováno, aby se ve výchovných krocích vůči Barboře s manželem sjednotili.

Zprávy ze školy byly nepříznivé, Barbora propadá z mnoha předmětů, má neomluvené absence. Barbora s matkou docházela do AT poradny, testy byly opakovaně pozitivní na marihuanu, dokonce i na pervitin. Jejich doporučení bylo umístit Barboru na léčení. Barbořino chování se zhoršovalo, odmítala spolupráci s odborníky, neměla náhled na své chování. Upozornili jsme matku i Barboru, že pokud se Barbora nepůjde léčit, podáme návrh k soudu na nařízení ústavní výchovy. Rodiče se domluvili s lékařkou, že pokud bude i příště pozitivní, dají ji na léčení. Matka dceři stále věří, myslí si, že to doma zvládnou, za hodně důležité považuje, aby Barbora dodělala školu, což ovšem nevypadalo s ohledem na neprospěch ve škole. Hodně času s ní tráví i sestra, pokud je doma. Když byli jako rodina na horách, obě dcery si hodně povídaly, Barbora se sestře svěřuje. Ta jí domlouvá, aby přehodnotila své chování.

Poté nastal zvrát v kauze. Dostavila se na OSPOD Barbora a uvedla, že se chce léčit, že už takto dál nechce žít. Hlavně nechce jít do výchovného ústavu. Spolu s rodiči a AT poradnou jsme vytypovali Diagnostický ústav - oddělení s výchovně léčebným režimem Cesta Řevnice. Rodiče jí tam umístili na dobrovolný diagnostický pobyt. Před tím ale musela absolvovat detoxifikační pobyt v pražské nemocnici.

Barboru jsme navštívili v zařízení v Řevnici v průběhu jejího pobytu. Vypadala výborně, měla upravené vlasy, byla usměvavá, komunikativní. Uváděla, že je zde spokojená. Chce i nadále zůstat bez drog, jako substituci si vybrala chození do sauny. Je rozhodnutá se do ústavu vracet na víkendové dobrovolné pobyty. Ve volném čase se připravuje na zkoušky do školy. Pokud se jí je povede složit, postoupí do 2. ročníku. Nadšeně vypravuje o aktivitách. Ve spolupráci s psycholožkou jsme si domluvili další spolupráci. Barbora nechce chodit do AT poradny, nesedla si s terapeutkou, bude spolupracovat s jinou psycholožkou a docházet v rámci dohledu na OSPOD. Při jednání s psycholožkou a ředitelem zařízení vyplynulo, že doporučují, aby Barbora jezdila k nim na víkendové pobyty i s rodiči. Hlavně je zapotřebí, aby se nepracovalo samostatně s Barborou, ale s celou rodinou. Barbora má u nich dobré výsledky a je dobře motivovaná. Navrhují, aby byl nad její výchovou stanoven dohled a bylo sledováno, zda je pod vlivem návykových látek. Domluvili jsme si spolupráci do budoucna.

Poté se Barbora vrátila domů k rodičům. Soud stanovil nad její výchovu dohled. Barbora pravidelně docházela na OSPOD, kde s ní bylo rozebíráno její chování, prospěch ve škole, možnosti trávení volného času, vztahy s partou. Podařilo se nastavit, že když Barbora dostala chuť na drogu, jela na náročný výšlap na kole nebo chodila běhat. Barbora byla bohužel ve styku s partou, která jí dovedla k závislosti, potkávali se na vesnici, na společenských akcích. Občas se stalo, že si na společenské akci zakouřila marihuanu. Ovšem vždy o tom řekla, byly rozebrány důvody. Rodičům byla nabídnuta rodinná terapie, ale otec odmítl z důvodu pracovního vytížení docházet. Velmi těžko snášel situaci kolem dcery. Nemohl se smířit s tím, že bojuje se závislostí. Trval na tom, že Barbora musí absolutně přestat s marihuanou, jinak půjde z domu. Otcí bylo vysvětlováno, že se musí postupovat v dílčích krocích. Hlavně musí mít s manželkou jednotný přístup a musí být pevní. Matka začala na Barbořino chování reálně nahlížet. S Barborou docházela na terapii. Dostavovala se na OSPOD, konzultovala informace o Barboře, jejím chování i o testování. Pomohli jsme jim sepsat pravidla, co bude Barbora doma dělat, jak bude moci chodit ven s kamarády, nastavení bezpečných limitů. Zároveň se podařilo více zapojit i sestru Barbory, která více jezdila domů a s Barborou trávila volný čas. Otec se uvolil, že bude s rodinou trávit více času. Když byla Barbora menší, hodně spolu sportovali, pokusí se na to navázat. Do diagnostického ústavu se Barbora vracela na příležitostné víkendové pobyty, matka tam s ní také občas jela.

Až do zletilosti trval dohled nad výchovou. Barbořino chování se výrazně zlepšilo. Byla motivovaná dokončit školu. Ve škole se jí dařilo, vzhledem k její manuální zručnosti její výrobky často putovaly na výstavu. K pervitinu se už nevrátila. Vztahy v rodině se víceméně stabilizovaly.

Rozbor klíčových momentů s oporou o odbornou literaturu:

- Rodinná výchova

Rodiče neměli jednotný výchovný vliv, chyběl jim reálný náhled na chování dcery. Matka dceru omlouvá, před otcem jí chrání, otec jí vyhrožuje, ale nakonec odjede do práce a nic se nevyřeší. Podle Nešpora (2011) existují typické rysy rodiny, kde se vyskytuje závislost. Uvádí, že: „*Překračování meziosobních hranic může znamenat nepřiměřené přebírání odpovědnosti za jiného člena rodiny. Takové překračování se často projevuje spojenectvím např. mezi vše odpouštějící matkou a dospívajícím proti*

přísnému a rodině vzdálenému otci. Nadměrná identifikace jednoho z rodičů s problémovým dítětem a vytváření patologických mezigeneračních spojenectví komplikuje překonání návykového problému dítěte.“

Matoušek (in Matoušek a kol., 2008, s. 105) uvádí: „Rizikovým, případně delikventním jedním dospívajícího je rodina zaskočena, protože se tímto způsobem v rodině nikdo nechoval a nechová. Toto chování vyplývá z vrozených dispozic dospívajícího (ADHD, snížený intelekt), nebo je případně ovlivněno „špatnými kamarády“ a nedostatečným monitoringem mladistvého ze strany rodičů. Reakce dospělých pak může vést k polarizaci jejich postojů (např. přísný, trestající, nebo dokonce zavrhuje otec versus ochranná matka, bagatelizující vážnost chování mladistvého). Cílem podpory rodiny pak může být zvládnutí reakce rodičů a koordinace postojů vůči dítěti a jeho problémům.

- Experimentování s návykovými látkami

Barbora se stala členkou party, kde bylo běžné experimentovat s marihuanou a pervitinem. Nešpor (2001) konstatuje, že vrstevníci, kteří užívají drogy, patří k nejrizikovějším činitelům vzniku závislosti. Důraz klade na to, aby rodiče povzbuzovali dítě k hledání dobrých přátel a pěstování kvalitních zájmů zálib.

- Barbora se zalekla nařízení ústavní výchovy

Koranda (in Kabíček a kol., 2014) uvádí, že terapeutická práce s adolescentem je komplikovaná kvůli mizivé motivaci k abstinenci. Léčbu podstoupí kvůli strachu ze ztráty svobody z důvodu ústavní výchovy. Je nutné zvolit pevný přístup k adolescentovi i k rodičům, o drogách informovat realisticky, pravdivě, aby mladistvý pochopil sociální a právní důsledky braní drog.

Nešpor (2001, s. 105) uvádí: „Příznivé okolnosti, které usnadňují léčbu:

- *Dítě je kromě problému s návykovou látkou duševně zdravé*
- *Léčba je poskytnuta brzy*
- *Rodina v léčbě spolupracuje a na léčbě se podílí*
- *Existuje možnost dlouhodobé spolupráce s léčebným zařízením.*
- *Léčba je kvalitní a dostatečně intenzivní.*
- *Dospívající v léčbě spolupracuje a bere ji vážně.“*

Barboru se podařilo motivovat k léčbě a rodiče, potažmo matka, se zapojili do spolupráce s terapeuty. Barbora měla jasně nastavená pravidla, jejichž dodržování rodiče i participující odborníci důsledně vyžadovali. Zároveň měla velkou podporu rodiny i odborníků. To vše mělo zásadní vliv na navrácení Barbory do běžného způsobu života a odvrácení hrozby recidivy závislosti.

SOUČASNÝ STAV

Barboře se podařilo dostudovat a bydlí nadále u rodičů.

ZÁVĚR

V případě Barbory byla využita metoda strukturovaného rozhovoru, aktivní naslouchání, spolupráce se školou a dalšími odborníky, společné motivační a výchovné rozhovory s rodiči a Barborou, provázení dítěte – metoda mediační a režimová, nařízení výchovného opatření - dohledu. Byl kombinován sociálně pedagogický přístup s metodami z oboru sociální práce.

Myslíme si, že Barboře pomohlo, že se dostala včas na léčení. Navíc se tím přerušil kontakt se závadovým prostředím party. Stavělo se na pozitivním sourozeneckém vztahu, kdy sestry spolu trávily volný čas a Barbora se tak vyhnula styku s partou. Dále se podařilo přesvědčit matku k nastavení jasných a pevných pravidel, zároveň začala na chování Barbory reálně nahlížet. Vliv na zdárný konec nepochybně sehrála i vhodná volba studijního oboru, který Barboru bavil a měla motivaci jej dokončit. Zároveň si myslíme, že pozitivní bylo i to, že se podařilo získat její důvěru a nastavit aktivní spolupráci jak s Barborou, tak s její matkou.

ZÁVĚR

Profese kurátora pro děti a mládež nás stále nutí přehodnocovat, posunovat cíle, učit se, sledovat trendy a vlivy, které na děti působí, abychom jim mohli lépe porozumět. Myslíme si, že na výchově, ať už v rodině nebo při profesionálním působení, je nejtěžší jít vlastním příkladem. Je naším přáním, aby z našich dětí vyrostli zdraví, sebevědomí jedinci a ne narušené osobnosti. Obnáší to nejen jim naslouchat, ochraňovat je, přihlížet k jejich individualitě, ale i vést je k odpovědnosti a plnění povinností, respektování autorit a rovněž umět se chovat se tak, abychom jim my vychovatelé byli dobrým vzorem. Denně se setkáváme s dětmi a jejich rodiči, které mají problémy, se kterými nejsou schopni si poradit. Je to téma, které neskýtá příliš optimismu, protože se počet dětí s problémy v chování rok od roku zvyšuje. Navíc na naše oddělení přicházejí děti, jejichž rodiče byli v minulosti klienty OSPOD, a dopouštějí se stejných chyb jako kdysi jejich rodiče. V minulosti kurátoři ve své činnosti využívali spíše represivní opatření, nyní je trendem interdisciplinární spolupráce, která ovšem předpokládá funkční systém služeb a intervencí pro děti, u kterých se vyskytlo asociální chování.

Cílem práce bylo s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat sociální kuratelu a její činnost v kontextu práce s dětmi s asociálním chováním a ve výzkumném šetření pak zjistit, jak kurátoři pro děti a mládež na oddělení sociálně právní ochrany využívají sociálně pedagogického přístupu při práci s dětmi a mladistvými s asociálním chováním.

Ve výzkumném kvalitativním šetření se věnujeme analýze rozhovorů s kurátory – vystudovanými sociálními pedagogy, u nichž předpokládáme, že k výkonu profese využívají znalosti získané studiem oboru Sociální pedagogika, potažmo sociálně pedagogický přístup. Na základě analýzy dat konstatujeme, že kurátoři pro děti a mládež běžně při své práci s asociálním klientem využívají sociálně pedagogický přístup a vhodně ho kombinují s metodami sociální práce. Jedná se o zařazení výchovných prvků při rozhovorech s klienty, při poskytování poradenství, režimové metody, situační metody. K podobným závěrům jsme dospěli i při rozboru konkrétních kazuistik, které byli v naší praxi řešeny. Jedná se o zakomponování sociálně

výchovných prvků při rozhovorech s rodiči i jejich dětmi nebo při pomoci nastavování pravidel v rodině (režimové metody). Zpočátku převažoval direktivní přístup, ale když došlo ke zlepšení situace klienta, tedy když alespoň trochu získal náhled na svou situaci, jednalo se o doprovázení s výchovnými prvky za využití motivace. Výsledky výzkumného šetření ve velké míře potvrdily poznatky z teoretické části, především to, že v sociální práci má své místo i sociálně výchovná činnost, jejímž cílem je naučit klienta, aby své problémy zvládal řešit sám, respektive aby se do nich nedostával. (Kraus in Vašátková a Hoferková, 2008).

Když bychom se měli zamyslet nad limity provedeného výzkumu, je evidentní, že získané výsledky nelze stoprocentně zobecnit. Je zde možné zkreslení účastníky výzkumu, protože nám chtěli být při výzkumu nápomocní. Domníváme se, že práce by byla do jisté míry kvalitnější a poskytla hlubší náhled do problematiky, kdybychom mohli udělat rozhovory s větším počtem kurátorů nebo kdybychom měli možnost prostudovat kazuistiky jiných kurátorů. Přesto i za této situace považujeme zjištěné výsledky za cenné.

Myslíme si, že výzkum s touto prací spojený, může být mimo jiné přínosný jak pro kolegy kurátory, tak pro odborníky, se kterými úzce spolupracujeme, abychom se spojili a za pomoci získaných dat se pokusili oslovit kraj, aby znovu zvážil nutnost zřízení pobytového střediska výchovné péče v našem regionu. Zároveň si myslíme, že se podařilo ukázat, že i sociální pedagog může kvalitně působit na pozici kurátora pro mládež. Potvrdilo se, že jednou z oblastí, které by měl kurátor znát je i sociální pedagogika a její sociálně pedagogický přístup ke klientovi.

Přes uvedené limity považujeme cíl bakalářské práce za splněný.

ZDROJE

Seznam použité literatury

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

HAVLÍK, Radomír a KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011, 174 s. ISBN 978-80-262-0042-0.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.

HORT VL., HRDLIČKA M., KOCOURKOVÁ J., MALÁ E. A KOL. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Vyd. 2., Praha: Portál, 2008, 496 s. ISBN 978-80-7367-404-5

JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Vyd. 1. Praha: Themis, 2004, 478 s. ISBN 80-731-2038-0.

KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Vyd. 7., V Portálu 6. Praha: Portál, 2013, 147 s. ISBN 978-80-262-0528-9.

KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-411-3.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-731-5004-2.

MATĚJČEK, Zdeněk a Jarmila KLÉGROVÁ. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Vyd. 2., aktualiz. a upr., V Portálu 1. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0000-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?*. Vyd. 8. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0852-5.

MATOUŠEK, Oldřich (ed.), KODYMOVÁ, Pavla (ed.) a KOLÁČKOVÁ, Jana (ed.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-736-7002-X.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, 171 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

NEŠPOR, Karel. *Vaše děti a návykové látky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8515-6.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Vyd. 4., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-908-8.

PEMOVÁ, Terezie a PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 187 s. ISBN 978-80-247-4317-2.

PERQUIN, Lowijs. *Capita Selecta - Pesso Boyden System Psychomotor Therapy* [online] n. d.[cit. 2016-02-15]. Dostupné z: <http://www.pbsp.cz/texty/txtprq1.htm>

PERQUIN, Lowijs. *Omnipotence a limity v PBSP: Vodítka pro struktura s limity* [online] 1996 [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: http://www.pbsp.cz/texty/perquin_omnipotence.pdf

PESSO, Albert. (2006). *Filling the Holes in Roles of the Past, with the Right People at the Right Time*. [online] 2006 [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: <http://www.pbsp.com/>

PESSO, Albert. *Holes in roles*. [online] 2003 [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: http://www.pbsp.com/training/holes_in_roles_1.htm/

PESSO, Albert. *Introduction to Pessa System/Psychomotor*. [online] 1984 [cit. 2016-02-15] Dostupné z: <http://www.pbsp.com/>

PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 24 s. ISBN 80-869-9181-4.

ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Vyd. 1., Praha: Portál, 2013, 174 s. ISBN 978-802-6203-438.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. 3. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.

SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 147 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat*. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, 128 s. ISBN 80-864-2936-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8802-3.

VAŠŤATKOVÁ, Jana a HOFERKOVÁ, Stanislava (eds.). *Příručka sociálního pracovníka*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, 230 s. ISBN 978-80-244-1991-6.

VÁVROVÁ, Soňa. *Doprovázení v pomáhajících profesích*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0087-1.

Seznam legislativních zdrojů

Úmluva o právech dítěte

Zákon 359/1999 Sb., O sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

Zákon 108/2006 Sb., O sociálních službách, v platném znění

Ostatní zdroje

KOPECKÁ, Hana. *Asociální mladistvý a jeho zátěže*. Brno, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií. Katedra psychologie. Vedoucí práce Olejníček, Antonín.

Manuál k případovým konferencím. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. ISBN 978-80-7421-038-9.

Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte. MPSV [online]. Praha, 2014 [cit. 2016-02-27]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/18887/manual_010415.pdf